

WUC

setembre-octubre 80

n.º 693

60 pts.

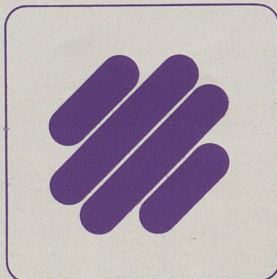
**100 ANYS DE LA INSTITUCIÓ
MALLORQUINA
D'ENSENYAMENT**

Forts com el talaiot perenne

La nostra presència a les Illes va ser
acollida amb un afecte fraternal.

Però no ens va sorprendre. Més enllà
del temps, ens uneixen uns sentiments que
encara són vius, latents, intactes, i
que donen una força perenne a la nostra amistat.

BANCA CATALANA
BANC INDUSTRIAL
DE CATALUNYA

A les Balears: PALMA · INCA · MANACOR · SA POBLA
CAMPOS · MAÓ · CIUTADELLA · FERRERIES

LLUC

SETEMBRE-OCTUBRE 80
N.º 693

LLUC

Revista bimestral
Any LX

Direcció:

PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de la Real
Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència:

Apartat de Correus n.º 619
Telèfon: 22 32 99
Palma

Director:

Bartomeu Suau Tugores

Conseller-Delegat:

Manuel Soler i Palà

Caps de Redacció:

Josep M. Llompart i
Pere Llabrés i Martorell

Subscripció: 350 ptes. anuals

Estranger: 400 ptes. anuals

Preu de l'exemplar: 60 ptes.

Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament l'opi-
nió dels seus autors.

Imprimeix:

taller gràfic ramon

Balmes, 39 - Tel. 25 44 32
Palma

Dipòsit legal: P.M. 276-1958

= Sumari =

Pàg.

- 2 **CORREU: Lluc finestral obert.**
Fundació Jaume Bofill: **Convocatòria de premis per a monografies sobre el tema: Països Catalans (1938-1975).**
- 3 **EDITORIAL: 100 anys de la Institució Mallorquina d'Ensenyament.** El present número, preparat pel Departament de Pedagogia de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Palma de Mallorca, ve a commemorar un centenari, que marca una fita important en la història de l'ensenyament a Mallorca.
- 4 Gabriel Janer Manila: **La Institució Mallorquina d'Ensenyament:** anàlisi del seu naixement, les causes que el motivaren, finalitats, vicissituds, desaparició.
- 8 **Alexandre Rosselló i la «Institució Mallorquina de Enseñanza»**, per Francesc J. Díaz de Castro. Assaig sobre els esforços del principal promotor del nou plantejament de l'ensenyança a Mallorca.
- 12 Bernat Sureda: **La polèmica periodística a propòsit de la «Escuela Mercantil».** Repàs a la polseguera que s'alçà als diaris de Ciutat amb motiu de la controvertida escola de nous horitzons i mètodes.
- 16 **Folklore i educació infantil en la Institució**, per Gaspar Nicolau. Dins el marc del present número de la nostra revista, aquesta article ve a ser un complement de l'extraordinari que publicarem pels mesos de maig-juny d'enguany.
- 18 Aina Seguí i Llobera escriu un article prou interessant: **Aproximació a la didàctica institucionista.**
- 21 Antoni J. Colom i Canyelles: **Un cas d'influència institucionista a Mallorca: els inicis de l'activisme escolar.** Parla especialment del gran mestre mallorquí, Miquel Porcel.
- 24 **Bibliografia sobre la Institució Mallorquina d'Ensenyament.**
- 25 **Dinamització cultural a les biblioteques i cases de cultura de «la Caixa».**
- 26 **L'ESGLÉSIA NOSTRA.** El divorci arriba també a l'Estat espanyol. ¿Quina és la postura del creient? **El divorci entre la fe i la llei civil**, per Bartomeu Bennàsser i Vicens.
- 28 Prosseguim en dues planes l'homenatge merescut al gran **ciutadà dels Països Catalans**, recentment traspasat, Joan Ballester. Primerament ens en parla Josep M. Llompart.
- 29 **El meu amic Joan Ballester**, per Jaume Corbera i Pou.
- 30 **Diades culturals**, una altra activitat, prou suggestiva, de l'OBRA CULTURAL DE «LA CAIXA».
- 31 **V Jornades del CIEMEN (18-24 agost)** **Conclusions** del Centre Internacional Escarré per a les minories ètniques i nacionals, emeses aquest estiu des de Cuixà.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104063672

Correu

Lluc: finestral obert

Sr. Director.

Amics de **LLUC**:

Quatre mots per saludar-vos.

Sóc nat a Binissalem i els meus pares quan jo era nin, vingueren a viure a Barcelona. Sempre que he pogut he fet dies de vacances a Mallorca, i un dels majors plaers, ha estat fer xerrades a l'efecte de delectar-me escoltant la dolça musicalitat de salaborr illenca de la llengua mallorquina. No cal dir que he poat al pou de ses Rondaies de N'Alcover i fins a hores d'ara, els néts les escolten atentament, per boca de l'àvia nadiua de la comarca del Maresme.

Tenc 70 anys i sempre el meu lema ha estat SIAU QUI SOU. La rebuda de LLUC dins la pollució política d'una ciutat com Barcelona, és com finestral obert que dona entrada d'un aire informatiu, de vida i esperança, d'un millor futur d'un poble que ha viscut i sofert les negres nits d'un futur incert.

Com canta la nostra Balanguera, **filem i teixim la tela pel demà.**

Us saluda

JOAN PONS I MASCARÓ

3 oct. 80.

Fundació Jaume Bofill

Convocatòria de premis per a monografies sobre el tema: Països Catalans (1938-1975)

Característiques dels Treballs:

— Els Països Catalans han sofert durant la nostra època unes condicions polítiques anòmales que han dificultat i sovint impedit la normal divulgació de les idees i empreses d'importància col·lectiva que es produïen. Aquest fet ha ocasionat un gran desconeixement sobre aquests anys i propicia unes síntesis força superficials donat que manquen els estudis sectorials que haurien de permetre posteriorment l'elaboració d'una història general fonamentada. Aquest buit és el que motiva la present convocatòria que pretén estimular la producció de monografies sobre aquests anys.

— El tema d'aquestes monografies és lliure i pot referir-se a persones, moviments, episodis i empreses cíviques, econòmiques i culturals que s'hagin desenvolupat durant aquests anys i sempre dins l'àmbit dels Països Catalans en el seu conjunt o sectorialment, així com a l'exlll.

Condicions:

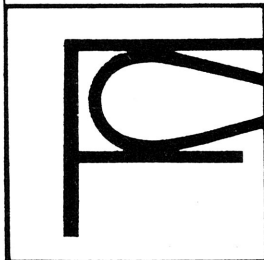
— S'adjudicaran dos premis de 150.000 pessetes cada un a les dues millors monografies segons el veredict del Jurat que estarà format per Narcís Jordi Aragó, Albert Balcells, Manuel Lladonosa, Gregori Mir i Josep Termes.

— Les monografies seran inèdites, redactades en llengua catalana, i la seva extensió serà com a mínim de 150 fulls holandesos. Els originals hauran de trametre's, per triplicat, a la Fundació Jaume Bofill (Rambla del Prat 21, 1er., Barcelona 12, abans del 31 de desembre de 1980. El veredict del Jurat serà fet públic abans del 31 de gener de 1981.

— Els treballs premiats seran propietat del seu autor o autors, que podran publicar-los, fent-hi constar el Premi rebut. Els altres originals podran retirar-se fins el 31 de març de 1981.

Barcelona, febrer de 1980

Fotogravats A. Comas

- FOTOGRAVAT
- OFFSET
- DEPARTAMENT DE DIBUIX
- CREACIÓ GRÀFICA
- FOTOGRAFIA INDUSTRIAL
- ARXIU FOTOGRÀFIC
- NYLOPRINT I
- FOTOCOMPOSICIÓ

C/. Emperatriu Eugènia - 1 - D - teléfans. 294650 - 54 - PALMA.

Diario de Mallorca

un diari

per a tots els mallorquins

100 anys de la Institució Mallorquina d'Ensenyament

editorial

Enguany celebren el centenari d'una de les experiències educatives més importants que han tingut lloc a Mallorca, al llarg de la Història: **LA INSTITUCIÓ MALLORQUINA D'ENSENYAMENT**.

Aquesta experiència, deguda principalment als afanys pedagògics d'Alexandre Rosselló i de Mateu Obrador sorgí a Ciutat, ara fa cent anys, amb voluntat renovadora, amb la dèria de conduir l'evolució de la societat illenca, encallada en les estructures tradicionals i agràries, cap a noves perspectives industrials i comercials. En definitiva, cap a una societat burgesa.

El mateix nom d'ESCOLA MERCANTIL, que fou el primitiu de l'escola fins a l'any 1884 que el canviaren pel d'**INSTITUCIÓ MALLORQUINA D'ENSENYAMENT**, és ben revelador en aquest sentit. De fet, allò que es proposaren aquells pedagogs era, sobretot, preparar una gent capaç d'emprendre l'aventura comercial i despertar els mallorquins al risc dels nous temps.

Tengueren una fe absoluta en el poder de l'educació, en la revolució pacífica de l'educació i això és, possiblement, la seva qualitat més cobejable. Defensaren el caràcter laic de l'es-

cola —que no vol dir ni anti-religiosa ni atea—, implantaren per primera vegada en la nostra història la coeducació, publicaren un butlletí on explicaren les seves idees en matèria educativa i on donaren raó de les seves activitats principals. Els importava molt més l'educació que la instrucció i es proposaren sobretot educar el pensament. Clamaven a favor d'una educació estètica, per la delicadesa de sentiments, per la tolerància, pel respecte i pel sentiment del deure.

Dissortadament, l'experiència institucionista a Mallorca tengué curta la durada, car el 1886 hagué de tancar irremeiablement les portes. Els sectors més conservadors de la nostra societat dinamitaren aquella experiència, els objectius de la qual encara ara avui no han estat assolits pel nostre sistema escolar tan públic com privat.

La revista **LLUC** ha volgut retre memòria a aquella aventura educativa amb les pàgines monogràfiques d'aquest número que, coordinat pel Departament de Pedagogia de la nostra Facultat de Filosofia i Lletres, oferim als nostres lectors en homenatge públic als homes i a les idees que la feren possible.

Gabriel Janer Manila

La Institució Mallorquina d'Ensenyament

INTRODUCCIÓ

Si ens aturam a examinar detingudament el significat dels esforços per implantar a Mallorca l'aparell ideològic sorgit de la madrilenya **Institució Libre de Enseñanza**, arribarem a la conclusió que havien, forçadament, de fracassar. Una vegada més —i això arriba a esser una constant al llarg de la nostra història educativa— els sectors més conservadors de la societat mallorquina havien de dinamitar la viabilitat d'una empresa educativa renovadora, que s'obria des dels seus començaments als aires d'una cultura progressista, que s'aixecava enfront de les formes caduques de la cultura oficial.

En realitat, tant la lluita pedagògica de Gillem Cifre de Colonya, com l'activitat d'Alexandre Rosselló per comformar, a les darreries del segle passat, les bases d'una burgesia que respongués d'una forma moderna als interessos socials i econòmics de l'illa, s'inscriuen plenament en el difícil camí que haurà de recórrer, fins als nostres dies, la història de la renovació educativa damunt aquesta terra, des de les llunyanes activitats de la Societat Econòmica d'Amics del País.

ELS PRECEDENTS

De fet, no podem analitzar aïlladament l'experiència institucionista. Seria falsificar el seu significat, si no teníem en compte els treballs de l'Econòmica que, d'alguna manera, culminaren en la creació de l'Institut Balear i, en definitiva, varen esser antics alumnes de l'Institut els homes que crearen l'Institució Mallorquina d'Ensenyament; com foren, també, antics alumnes de l'Institut Balear les figures més cabdals de la nostra Renaixença.

Durant tot el segle XVIII Mallorca es trobava perfectament immersa en les categories que defineixen l'Antic Règim (1). L'economia illenca, basada principalment en el sector agrari, presenta una situació d'estancament ancestral que no es trencarà fins a finals de segle. La situació precària i deplorable del camp, la manca d'una diversificació planificada dels cultius i el primitivisme de les tècniques utilitzades, no afavorien la productivitat de la terra (2). Enfront d'aquesta situació, i enfront del que ideològicament aquesta situació havia de suposar, quant a estancament i immobilisme (3), els il·lustrats aixequen la proposició d'un home nou: un home que volen basat en el sentit econòmic, en el projecte utilitari com a valor primordial, en el sentit dinàmic que volen imprimir en el valor riquesa. El projecte d'home serà, doncs, el projecte **d'home útil**, aquell que s'ocupa en activitats productives per enriquir-se i enriquir el país (4). Però perquè això sigui possible, perquè l'home sigui capaç d'enriquir-se i d'enriquir el seu país, serà necessari instruir-lo, mostrar-li com ha de superar els anacronismes, la bruixeria i les velles rutines. En definitiva mostrar-li les possibilitats de la raó. «Estaven convençuts que si la instrucció no guiava l'activitat humana, tot seria inútil. L'home instruit ha de reemplaçar l'home inculte, de la mateixa forma que l'home útil ha d'ocupar el lloc de l'inútil. L'home instruit és un altre dels components del nou model humà» (5).

En realitat, encara que aquestes transformacions suposaven un atac contra tot allò que havia sustentat el poder polític, els il·lustrats, a nivell general de l'Estat espanyol, n'eren conscients d'aquell anacronisme i en alguns llocs actuaren en conseqüència. A Mallorca, les realitzacions concretes de la Societat Econòmica anaren per un altre camí: Així com en el terreny de l'agricultura, procuraren experimentar les innovacions agrícoles dins les seves pròpies terres, sense una tasca eficaç i vàlida de divulgació; en el pla de l'ensenyament elemental, crearen unes poques escoles —també experimentals— on hi enviaren els seus propis fills i nebots. De tal manera que, l'anàlisi d'un cens de les escoles que hi havia a Ciutat l'any 1834, fet a instàncies del Gobierno Superior Político de Baleares on hi ha especificat els mètodes que utilitzaven (6) i d'un informe confeccionat l'any següent —el 1835— pel Comte d'Aiamans i D. Pere Andreu (7) a instàncies del Governador Civil, ens permet comprovar que totes les escoles —en total 22— són particulars o estan en mans dels ordes religiosos. Únicament una, la de la Societat Econòmica, pot esser considerada una escola semipública. De l'informe del Comte d'Aiamans i de D. Pere Andreu se'n desprèn que únicament estaven escolaritzats les tres setenes parts de la totalitat dels nins que vivien a Ciutat i que l'educació més deficiente era la que s'impartia als convents.

Però els afers de la nostra Societat Econòmica en matèria d'educació es caracteritzaren per una marcada confusió d'objectius i per una actuació ideològica totalment incoherent (8). Als començaments del segle XIX, la Societat Econòmica havia abordat l'elaboració d'un pla de reforma educativa. I perquè pensaven, els nostres il·lustrats, que les seves preocupacions pel millorament de l'educació havien de trascendir les escoles de primeres lletres, decidiren crear un Seminari. I això fou severament contestat per Gaspar Melchor de Jovellanos que complia condemna a l'illa, desterrat pel Príncep de la Paz.

Jovellanos, que estava molt a prop de les idees que amb matèria pedagògica aquells mateixos anys triomfaven a Europa, sobretot a França, proposà la creació d'un centre d'ensenyament lliure, obert a qualsevol estament social, gratuït i que tingués l'utilitarisme com a meta (9). «Mi ánimo es solamente demostrar —deia Jovellanos— que (los seminarios) son un medio insuficiente para promover la Instrucción Pública y que este importante objeto será más bien y completamente alcanzado por medio de una institución en que la enseñanza sea libre, abierta y gratuita» (10). Antoni J. Colom ha observat que «Jovellanos no aplica a l'illa cap dels esquemes pedagògics que ja havia desenvolupat al llarg de la seva dilatada experiència educativa (reforma del Col·legi d'Alcàntara, planificació de l'ensenyament del Col·legi de Calatrava, creació de l'Institut Asturià de Gijón). Defineix el centre que necessita l'illa en funció de la realitat de Mallorca» (11). Jovellanos proposava un centre d'ensenyament que ampliàs les escoles de primeres lletres i basàs la seva activitat escolar en les ciències modernes i els novells descobriments culturals. Uns estudis que tant fossin vàlids per ocupar qualsevol lloc de treball com per a l'accés a la Universitat. Proposava, possiblement per primera vegada

Mateu Obrador

da dins la història moderna d'aquesta terra, li ensenyament del català. Deia: «Quisiera yo asimismo que por vía de apéndice de esta enseñanza se aplicasen los principios de la Gramática General a nuestra lengua mallorquina y se diese a los niños una cabal idea de su sintaxis» (12). Quan s'inaugura l'Institut Balear, el 1835, la Ciutat de Mallorca havia de comptar amb el primer centre de segon ensenyament de l'Estat espanyol. «El que resulta curiós és que en una societat tancada i aïllada com la mallorquina, encallada en una estructura quasi feudal, s'inaugura un centre educatiu de signe burgès» (13). Però de fet, quelcom ha començat a canviar damunt aquesta terra. D'alguna manera, una sèrie de transformacions s'han iniciat lentament. «La dècada compresa entre 1830 i 1840 —ha escrit Bartomeu Barceló— assenyala el començament d'una autèntica revolució econòmica de Mallorca, revolució influïda notablement per l'estabilitat política, que permeté el desplegament de les activitats agrícoles, industrials i comercials en condicions òptimes. Entre els factors que ho determinaren hem d'assenyalar la desamortització de béns eclesiàstics en 1835, la supressió dels gremis en 1836, la instal·lació de la Diputació Provincial en 1838, l'explotació de les mines de carbó de Binissalem en 1835, la supressió de la Universal Consignació i, per acabar, l'increment del tràfic marítim amb dos vaixells de vapor, un en 1833 amb viatges irregulars i l'altre en 1838 amb una línia regular entre Palma i Barcelona» (14). Fins aquí la cita. De fet, quelcom havia començat a canviar en el terreny polític-econòmic. I aquell mateix any, s'iniciaria un llarg procés de canvi pel que respecta a l'educació. De fet, l'Institut Balear obeeix a un model d'estructura educativa típica d'una societat burgesa (15), encara que mai arribàs a consolidar-se una

burguesia suficientment sòlida. Però l'Institut possibilità una expansió cultural rellevant. De fet, la nostra Renaixença, amb tots els emperons que aquest nom implica, va gestar-se, d'alguna manera, de les aules del nostre Institut.

EL KRAUSISME EN EL PANORAMA SOCIOCULTURAL MALLORQUÍ

Potser, hauríem de començar per destacar que el Krausisme, a nivell de l'Estat espanyol havia de representar un estadi previ a la consolidació burgesa, davant la prolongació de l'estructura feudal mantinguda encara amb molta força per la noblesa i el clergat. Es cert, emperò que el Krausisme no és l'única ideologia que incideix damunt la **Institució Libre de Enseñanza**, fundada a Madrid el 1876. En primer lloc, cal observar que els homes de la **Institució** es caracteritzaren per una creença ferma en la cultura com a mitjà que condueix per ella mateixa al progrés il·limitat dels pobles (16). Per a algú, el Krausisme era l'única ideologia possible que, davant la desorganització, desmoralització i corrupció que segueix a la primera guerra civil, podia proposar una reconstrucció ètica i moralitzant des de dedins (17). Quan són expulsats de les seves càtedres universitàries, amb motiu de la restauració borbònica, els Krausistes —entre ells, Laureà Figuerola, Montero Rios, Segismundo Moret, Nicolás Salmerón; Francisco Giner, Gumersindo de Azcárate, etc.—

(1) SUREDA, Bernat.

«Reformisme il·lustrat i educació elemental» **L'educació a Mallorca**. Moll. Ciutat de Mallorca, 1977 (Pàg. 13).

(2) MOLL, Isabel.

«La política agrària de la Sociedad Económica de Amigos del País (1778-1802), **Boletín de la Cámara Oficial de Industria y Navegación de las Baleares**. Any LXXIII. Juliol-Setembre, 1973 (Pàg. 91-95).

(3) Veg. BARCELÓ PONS, Bartomeu.

«La economia mallorquina en el curso de 1799» **Boletín de la Cámara de Comercio**. Palma 1964.

(4) SUREDA, B.

Op. cit. (Pàg. 13).

(5) Ibidem (Pàg. 13-14).

(6) A.M.P. Llig. 922 Exp. 7256. Citat per B. Sureda.

Op. cit. (Pàg. 34).

(7) L'informe, citat per B. Sureda, Op. cit. pàg. 34, pot consultar-se, reproduït íntegrament, a LLABRES BERNAL, **Noticias y relaciones históricas de Mallorca**. Siglo XIX. Tom II (1821-1830). Palma de Mallorca, 1959. (Pàgs. 556-64).

(8) Veg. COLOM, Antoni J.

«Educació i cultura al segle XIX».

L'educació a Mallorca. Moll. Ciutat de Mallorca, 1977 (Pàg. 40).

(9) Veg. JOVELLANOS, G.M.

Tratado teórico práctico de la Enseñanza B.A.E. n.º 46. Madrid 1924.

(10) Ibidem (Pàg. 254).

(11) COLOM, Antoni J.

Op. cit. (Pàg. 41).

(12) JOVELLANOS, G.M.

Op. cit. (Pàg. 245).

(13) COLOM, Antoni J.

Op. cit. (Pàg. 58-59).

(14) BARCELÓ PONS, B.

El segle XIX a Mallorca. Monografies O.C.B. Ciutat de Mallorca, 1964 (Pàg. 19).

(15) COLOM, Antoni J.

Op. cit. (Pàg. 59).

(16) SEAGE, J., E. Guerrero Salom, D. Quintana de Uña. **Una pedagogia de la libertad**. Cuadernos para el diálogo. Madri, 1977 (Pàg. 9).

(17) TERRON, Eloy.

Sociedad e ideología en los orígenes de la España contemporánea. Edic. Península. Madrid, 1969 (Pàg. 7).

projectaren la creació d'una institució, no amb l'objectiu de substituir la universitat, sinó de crear un centre paral·lel on s'hi formassin les élites rectores de l'Estat amb la finalitat de portar a terme les reformes necessàries. Proclamaren, sobre totes les coses la independència: la independència i la llibertat de la ciència davant qualsevol creença religiosa, filosòfica i política.

En realitat, la **Institució** —com ha senyalat el professor Tuñón de Lara (18)— acollirà els fills dels burgesos més avançats i aixecarà la bandera laica, enfront d'un ensenyament dominat per l'església; enfront del tomisme, proclamà el racionalisme i la discussió lliure; enfront d'un ensenyament memorístic, desenvolupà el racionalisme i proposà una educació integral i activa. Però sobretot, foren estudiants procedents de la classe burgesa urbana, i de l'oligarquia rural els que se n'aprofitaren. El Krausisme, emperò, més que una filosofia era un estil de vida (19). Tots ells varen creure en la perfectibilitat de l'home, en el progrés de la societat, en la bellesa essencial de la vida. I tots treballaren per millorar el món (20).

L'afiliació Krausista d'alguns mallorquins pot comprovar-se en el fet que una sèrie de noms de persones de l'Illa figuren com a socis fundadors de la **Institució** de Madrid. Tres, concretament: Cifre i Coll, Jeroni Rosselló i Ramon Obrador (21). També cal senyalar el fet que Guillem Cifre de Colonya, que havia estat alumne aventatjat de Giner de los Ríos a la Universitat fou, després professor de la Institució en la gestació de la qual ell devia haver col·laborat molt directament. I hem d'evidenciar, lògicament, el coneixement del Krausisme que tingueren a Barcelona, Mateu Obrador i Alexandre Rosselló en la seva època d'estudiants universitaris. (De les relacions de Catalunya amb els institucionistes de Madrid en són una prova l'amistat de Joan Maragall i de Pi i Margall amb Giner de los Ríos. Per altra banda, el primer president de la Institució madrilenya fou el català Laureà Figuerola).

Però l'arribada del Krausisme a Mallorca coincideix —i això és perventura, l'element més important— amb l'aparició d'uns nous elements en el panorama dels nostres esdeveniments polítics, econòmics i socials: La retirada de capitals de l'empresa comercial amb les Antilles, el 1868, com a conseqüència dels primers moviments emancipadors i la competència comercial dels Estats Units, féu arribar a Mallorca uns diners, el destí dels quals no ens és conegut, però que, forçadament, ha de guardar relació amb la creació del Crèdit Balear el 1872, les línies de Ferrocarrils de Mallorca, el 1875 i els Ferrocarrils del **Centro y del Sudeste**, el 1878, etc., també l'inici de l'exportació de vins a França i l'aparició del primer moviment obrer mallorquí que cristal·litzà vers el 1869 (22).

GUILLEM CIFRE DE COLONYA (Pollença 1884 - Lyon 1908)

Fou l'iniciador de la primera experiència institucionista a Mallorca. Havia fet els estudis de batxillerat a l'Institut Balear i va graduar-se en Dret per la Universitat de Madrid, el 1876. Alumne de Giner i asidu visitant de l'Ateneu madrileny —nucli important del Krausisme— fou des del començament professor auxiliar de la **Institució**. El 1876, Guillem Cifre tenia vint-i-quatre anys. A Madrid, coincidí durant alguns anys —els cursos de 1875 a 1877— amb Miquel Costa i Llobera, la crisi racionalista del qual s'ha relacionat amb l'amistat que els va unir (23). És inegable l'atractiu que l'institucionalisme racionalista havia d'exercir damunt la personalitat de Costa i les cartes d'aquest amb Ramon Picó i Campanar en són una prova (24). Costa i Llobera, el 1876, tenia vint-i-dos anys. D'aquest mateix any és el seu poema «L'Arpa». De retorn a Pollença, Guillem Cifre de Colonya, fundà el 1879 la **Institució Libre de Enseñanza de Pollença** amb una motivació predominantment altruista, encaminada a promoure culturalment les classes treballadores, basant-se

en el concepte de l'educació com a mitjà per aixecar l'home i, a través d'ell, la comunitat (25). Mai no podrem esbrinar fins a quin punt el seu propi passat podia condicionar els seus afers pedagògics. Guillem Cifre de Colonya, abans Coll, era fill d'uns camperols que treballaven al servei del Sr. de Colonya, del qual heretà la fortuna i el llinatge, quan morí aquest, sense successió. Hi ha ja en l'acta de fundació el projecte de servir generosament la comunitat: «el Sr. Cifre, antes Coll, manifestó cual era el objetivo de aquella reunión, poniendo de relieve la necesidad de crear una Institución de Enseñanza en vista del abandono en que se hallaban sumidas las clases trabajadoras y entregadas a la explotación que seguramente efectúan sobre su ignorancia las personas que todos conocemos» (26). Cifre de Colonya s'insereix en una comunitat eminentment agrícola, se n'adona clarament de la situació servil en què es troba l'agricultor —al servei dels estaments nobiliari i clerical, senyors de la terra que treballa el poble— i pretén mitjançant l'educació i la culturalització de les masses que el poble arribi per si mateix, tot servint-se de la raó i de la instrucció a denunciar la seva pròpia realitat. En aquest sentit, es serveix de l'educació per a conscienciar l'home, per fer-lo reflexionar sobre si mateix i sobre la seva pròpia vida. És un home conscient del valor i potser creu una mica massa amb el poder de l'Educació. L'exemple —el bon exemple— de la seva vida quotidiana és una arma que utilitzarà amb freqüència amb la finalitat d'aconseguir els seus propòsits (27).

Cifre de Colonya introduí a la seva escola l'estalvi escolar com a mètode formatiu i fundà una Caixa d'Estalvis, formalment instaurada el 1884 amb l'objecte de combatre l'avarícia i l'usura.

Cal tenir en compte que la funció de la Institució pollencina, en insertar-se en una estructura típicament rural, desbordava d'alguna manera els límits estrictament institucionistes i incitava als sectors més reaccionaris, la resposta dels quals no es va deixar esperar. La Institució de Pollença, amb el seu afany d'estendre la cultura fins a les capes menys favorescudes i d'introduir una visió crítica del món i de la realitat enfront de l'estafada secular de què havien estat víctimes, provocà les iras dels terratinents. El mateix Costa i Llobera explicava el 1882 a Ramon Picó i Campamar la reacció de l'església contra l'escola de Colonya i el reforç que donaren a les escoles parroquials del vicari Josep on s'ensenyaven les matèries instrumentals amb la intenció de combatre l'escola de Colonya. Tot això, amb la complicitat de les autoritats municipals, que cediren l'antic local de l'Escola de Monti-Sion. Emperò, sobretot, el laïcisme de l'ensenyament d'En Cifre i l'ateisme personal que professava varen ésser l'arma de batalla contra la seva escola. No es va entendre ni la neutralitat de la seva pedagogia ni l'eficàcia dels seus plantejaments.

ALEXANDRE ROSSELLÓ: L'ESCOLA MERCANTIL

Va ésser precisament a l'Ateneu de ciutat on va gestar-se la creació de l'Escola Mercantil, convertida més tard en Institució Mallorquina d'Ensenyament. Alexandre Rosselló, acabats els estudis de Dret a la Universitat de Barcelona retorna a Mallorca i pensa en la possibilitat de fundar una escola de signe institucionista. Una escola que «mostràs als seus alumnes els ocults caminós de la ciència comercial i econòmica» (28). Una escola a la qual ell fixava la funció de capacitat professional i humana, que fes possible d'una forma eficaç l'aventura professional cap a noves perspectives comercials. Volia un centre que consolidàs el pas d'una Mallorca agrícola cap a una societat industrial, comercial i mercantil. Deia: «Yo no he concluir (...) sin dirigir al comercio un consejo: más bien con un consejo, puesto que no tengo autoridad para darlo, una súplica leal y desinteresada; y es que procure popularizar la instrucción mercantil por

todos los medios que estén a su alcance y especialmente creando una escuela de comercio de donde salgan comerciantes ilustrados y dependientes instruidos; porque sólo la ignorancia puede dar acogida a esas aberraciones que tanto han contribuido a las crisis que estamos atravesando» (29).

La Escuela Mercantil obrí les seves portes el 29 de novembre de 1880 sota la direcció d'Alexandre Rosselló, inspirada per les idees sorgides de la Institució.

Pocs anys després, el 1884, canviava el nom pel de **Institució Mallorquina de Enseñanza** en un intent de clarificació del seu ideari pedagògic. Emperò mai no aparegué la paraula «lliure», és possible que amb la intenció de no escandalitzar l'integritat que, des del començament havia llançat els seus atacs contra l'escola, basant-se, principalment en el seu caràcter laic i en la coeducació que, per primera vegada, s'abordava a Mallorca. (Cal aclarir que fins fa molts pocs anys, no hi ha hagut coeducació a Mallorca als nivells de l'ensenyament primari o bàsic i ni tan sols en temps de la Segona República es va poder consolidar).

Els principis pedagògics en què es va basar la seva acció educativa, inspirats en la de Madrid, poden veure's en els Reglaments i en el Butlletí que publicaren des del començament i que podríem concretar en els següents punts:

— Pretènia, endemés d'instruir els seus alumnes, educar-los. Despertar el seu interès per la cultura. Cultivar l'ànima i el cos. Forjar el pensament com instrument de la investigació racional. Fonamentaren la correcció d'hàbits, la delicadesa dels sentiments, la depuració dels gustos estètics, la tolerància, la serenitat, l'alegria i la consciència del deure. Volien inculcar l'amor i el respecte a la naturalesa, el coneixement de la cultura popular... etc.

— Mantingueren un sistema d'ensenyament cíclic. Es rebutjava el llibre de text i acudien sempre que podien als textos vius». Enfront del llibre, proposaren els llibres.

— Adoptaren els sistemes pedagògics de Pestalozzi i Fröebel. (La primera escola de pàrvuls de la institució mallorquina utilitzà els mètodes froebelianes). El vertader motor de la innovació i de la pràctica metodològica fou Mateu Obrador, el qual «amb la seva tasca pedagògica realitzada dia rera dia dins l'aula, amb la seva influència sobre els altres professors els quals innovà metodològicament, fou sense cap dubte, el reformador de la pràctica escolar dins les aules de l'Escola Institucionista a Palma» (30).

— L'observació, la percepció i la intuïció constituïren la base de la pràctica escolar. Fomentaren el treball personal i creador i donaren una gran importància a les excursions escolars. A Pollença, Guillem Cifre acudia tots els diumenges —partien després de la missa primera perquè qui volia anar-hi no tingués excusa—, a trescar les muntanyes i les valls, com ho havia vist fer al mestre Giner a Madrid que també partia tots els diumenges a la Sierra de Guadarrama amb els seus deixebles. El butlletí de la Ciutat és ple de referències de les excursions pedagògiques en les quals, professors i alumnes aprofitaven per conèixer de més aprop el seu propi medi. Com aquella que feren els de Ciutat a Pollença on visitaren l'escola de Colònia i allà, el Sr. Castro, un professor d'aquella casa, els va donar la benvinguda tocant amb un bombardino l'Avemaria de Gounod (31). També, les visites als museus, als monuments artístics, etc.

— S'oposaren a l'ínternet. Volien la participació diària i continuada de les famílies. Defensaven —ja ho he dit— la coeducació com a principi essencial de l'escola. Raonaven: «Si home i dona conviuen en comunitat tant a la família com en la societat, res no justifica que no ho facin a l'escola».

De fet ens podríem allargar encara molt més. Resta reflexionar, sobre el que fa referència a la caiguda de la Institució Mallorquina, l'any 1886, en què hagué de tancar les seves portes. Els mateixos protagonistes d'aquella experiència parlaren de fracàs econòmic. Però més que un fracàs econòmic, és més un problema que respon a

l'estructura de les forces polítiques i a les seves respectives estratègies. Els sectors més retrògrads de la societat mallorquina enfonsaren l'empresa progressista d'Alexandre Rosselló. La polèmica sostinguda a les pàgines de **El Ancora**, periòdic ultraconservador, amb els altres diaris de l'època és un clar exemple de la lluita i de la intransigència contra tot quant significava renovació i canvi social. En el fons, es tracta d'una lluita de grups en el poder. I només aquí, cal cercar el vertader sentit d'aquell fracàs.

Un fracàs que, desgraciadament, no comença i s'acaba amb la Institució Mallorquina. Allò que succeí el 1886, esdevé una constant en la història de la nostra renovació pedagògica. Una constant que es mantindrà fins als nostres dies i que tindrà els seus moments més virulents cada vegada que els esdeveniments posaran en perill un estat de coses. Podríem citar, només en el sentit d'aportar alguns exemples: els mítings contra l'escola laica organitzats arreu de l'Illa després de la Setmana Tràgica barcelonina, el fracàs del Congrés Nacional de Pedagogia, el 1920, i les depuracions de mestres, a partir del dia denou de juliol de 1936.

GABRIEL JANER MANILA

(18) TUÑÓN DE LARA, M.

La España del siglo XIX: Laia, Barcelona, 1974 (Pàg. 312).

(19) Veg. COLOM, Antoni J. i Francisco J. Díaz.

Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea. Edic. Caixa d'Estalvis de Colònia. Pollença, 1977 (Pàg. 12).

(20) Veg. LOPEZ MORILLAS, J.

Els Krausismo español: perfil de una aventura intelectual. México, 1956.

(21) Segons les llistes de JIMENEZ LANDI a *La Institució Libre de Enseñanza*. Taurus. Madrid, 1976.

(22) Veg. BARCELO PONS, B.

Pròleg a *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea*, de A.J. Colom i F.J. Díaz. Op. cit. (Pàg. V).

(23) Veg. SERRA DE GAYETA, F.

¿Costa i Llobera racionalista? Lluç, maig 1974 (Pàgs. 8-11).

(24) TORRES GOST, B.

Anotacions a l'Epistolari de Miquel Costa i Llobera - Ramón Picó i Campaner. Biblioteca «Bartomeu March Servera». Palma, 1975.

25.—Veg. JANER MANILA, G.

«Krausismo y educación en Mallorca». Cuadernos de pedagogía, octubre de 1977 (Pàg. 41-44).

(26) ACTA de fundació, 1 de novembre de 1879.

N'hi ha fotocòpia a l'arxiu del Departament de Pedagogia de la Facultat de F. i LL. de Ciutat de Mallorca. (Citada per Colom i Díaz).

(27) Veg. COLOM, A.J. i JANER MANILA, G.

Guillem Cifre de Colònia i «La Institució Libre de Enseñanza». Separata de Lluç, desembre 1977.

(28) COLOM, A.J. i DIAZ, F.J.

«Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil». *L'educació a Mallorca*. Op. cit. (Pàg. 69).

(29) Veg. «El Comercio» del 24 de juny de 1880.

(30) COLOM, A.J. i DIAZ, F.J.

Op. cit. (Pàg. 87).

(31) Veg. BOLETIN DE LA INSTITUCION MALLORQUINA DE ENSEÑANZA. Palma, 31 de març de 1885. N.º 39 (Pàg. 311).

Alexandre Rosselló i la «Institución Mallorquina de Enseñanza»

(1880-1886)

per Francesc J. Díaz de Castro

L'experiència de la I.M.E. de Palma es, amb la de la Institución Libre de Enseñanza de Colònia, un dels més importants intents de renovació educativa en la història de l'educació a Mallorca. És clar que la manca d'estudis monogràfics damunt altres temes de l'educació i la societat de l'època no permet emetre judicis segurs respecte al significat d'aquesta experiència. Però, com exposaré després, la seva gènesi i evolució és un indicatiu prou clar de la correlació de forces en el si de la classe dominant mallorquina de la dècada dels vuitanta, i també dels camins que obrí el sector liberal de la burgesia per a intentar adequar l'aparell ideològic educatiu a les seves necessitats socioeconòmiques progressives (1).

Si bé és cert, com estudia actualment el Prof. A.J. Colom, que abans de la I.M.E (curs 188) ja existeixen a Mallorca alguns centres privats laics, amb tot el que això suposa de ruptura amb el ferm domini de l'Església damunt l'aparell educatiu, i d'exponent de inquietuds típicament burgeses, des del meu punt de vista la I.M.E. significa l'experiència més oberta i coherent dels educadors liberals en tota la història de l'educació a Mallorca durant el segle XIX.

La I.M.E. és obra essencialment d'Alexandre Rosselló, amb l'ajuda important d'una sèrie d'educadors del mateix caire, entre els quals destaca Mateu Obrador, que, segons A.J. Colom, ja havia iniciat, des dels primers anys setanta, experiències educatives laiques a col·legis privats. Ambdós, amb un suport econòmic provinent sobretot de la banca i del comerç, realitzen el que podríem veure com un cas d'utopisme a la lluita ideològica de l'educació dintre l'estat burgès de la Restauració. Utopisme burgès, llavors, per la impossibilitat pràctica de portar a terme un ideal educatiu típic de la dinàmica de la burgesia revolucionària. El problema és que, pel que respecta a l'educació, els homes de la I.M.E. pretenen mantenir aquesta dinàmica en un moment i un lloc geogràfic en els quals aquesta burgesia, ficada ja dins els ressorts del poder d'estat, va tancant files davant les seves pròpies contradiccions més perilloses —laïcisme, igualitarisme educatiu, eticisme humanista, etc.— i va efectuant l'alian-

ça amb el poder de l'Església, que, com sempre, troba el camí per a mantenir el seu control adaptant-se als canvis sociopolítics. La prova d'això és que recobrarà el control de l'educació —i no sols a Mallorca— a partir dels anys noranta.

A. Rosselló mantindrà durant sis anys aquesta alternativa utopista des de plantejaments burgesos, és a dir, se situarà en un terreny que condueix a la contradicció, a la manipulació i a la demagògia del progrés humanista. Cal tenir en compte que, si bé en els seus intents juvenils d'implantar el pensament institucionista a Mallorca fracassa per la dura oposició de l'Església i els sectors més conservadors, endemés de per una deficient gestió econòmica, la seva tasca com a ideòleg de la **regeneración de la Patria**, mitjançant l'educació es desenvoluparà durant la major part de la seva vida pública en el si del Partido Liberal, del qual serà diputat per Mallorca des del 1901 al 1919, endemés d'ocupar càrrecs polítics com Consejero de Instrucción Pública, Subsecretario de Instrucción Pública y Bellas Artes, Gobernador de Madrid i Ministro de Gracia y Justicia, amb tot el que això significa de «adequació a la realitat», és a dir, de canvi a una política claustrista de la burgesia i, en el seu cas, com he analitzat a altre lloc, la manipulació de la utopia humanista des de la burgesia, utopia que, per altra banda, lluitaran per a imposar diversos sectors obrers, dels quals és un exponent Ferrer Guàrdia.

Alexandre Rosselló inicia la seva activitat pública en un moment florent de l'economia de l'Illa: alçada del comerç ultramarí i de l'agricultura; progrés incipient d'industrialització, finançat parcialment amb els capitals acumulats en el sector comercial; important creixement de la població —un 22% entre el 1857 i el 1887— que, en paraules de B. Barceló, «ens mostra símptomes clars de transició d'una economia tancada i autàrquica a una economia oberta o de mercat» (2). Efectivament, la creació del **Banco de Crédito Balear** el 1872, la dels **Ferrocarriles** de Mallorca el 1875, o l'alçada de l'exportació de vins a partir de 1872, són, des del punt de vista del capital, exemples clars d'aquest dinamisme econòmic. Al mateix temps, es

veu aparèixer un important associacionisme obrer des del 1869 en la Federación de Sociedades Obreras (3). Endemés, el republicanisme federalista —en què va militar Alexandre Rosselló abans del vuitanta— recolzarà el moviment obrer que el 1881 es va consolidar entorn de la Unión Obrera Balear. Tot el qual mostra la rapidesa de la formació d'un mercat de treball.

Un altre factor és l'Església. El seu poder damunt unes estructures mentals i socials encara aferrades al passat, com les de la societat mallorquina de l'època, era quasi absolut, i veurem que la seva pressió fou un dels elements decisius en el fracàs de la I.M.E. La polèmica a la premsa damunt els caràcters de l'educació laica donada a la I.M.E., paral·leles a les de Madrid —a on varen ser possibles molts d'anys— i revolucionàries a la Mallorca de l'època, mostra fins a quin punt l'estament clerical es resistia a cedir damunt allò que suposava, juntament amb unes poques experiències més, el principi de la seva decadència dintre l'educació i la crisi del seu control social.

Des del 1873 Alexandre Rosselló inicia la seva activitat pública (4). Tant la creació de l'**Ateneo** com la seva participació en assumptes econòmics s'inicien des dels plantejaments de la reforma econòmico-social del país, d'acord amb la seva mentalitat burgesa. Són de gran utilitat per a comprendre el seu pensament de llavors les opinions expressades al fullet **Docks en el puerto de Palma** (5). Es tracta de defensar l'obertura de noves vies per a la millor explotació del camp i una adequada comercialització dels productes: «Mallorca renace a una nueva vida, manifestada principalmente en la capital (...) Bancos, sociedades de crédito, seguros, industrias, se han creado en pocos años en la isla y se desenvuelven en una marcha normal». Cap a aquest progrés que es vol fomentar, apareix immediatament la sollicitud progressista de Rosselló: «Al desarrollo del comercio contribuirán las instituciones libres que reaparecerán tras pasajero eclipse y sin las cuales el comercio languidece y muere. Las libertades civiles y políticas que aseguran al comerciante la permanencia en su domicilio borran las inútiles trabas a la contratación, permiten la libre aso-

Alexandre Rosselló

ciación sin sujeción a moldes estrechos, atraen al extranjero, ofreciéndole respeto y seguridad, ennoblecen la profesión del comerciante, favorecen la futura prosperidad con la cual se puede entrever que el porvenir de Mallorca es mercantil».

Aquestes cites, espigades dels textos a què em referia, mostren el talant llavors progressista de Rosselló, el perfil del qual es completa amb la gran preocupació per l'educació que es manifestarà a partir de pocs anys després amb la I.M.E. L'educació adequada a aquest ideal socioeconòmic serà, precisament, una educació racional, vàlida tant per a la persona com per a la comunitat. El capitalisme comença a necessitar força de treball més qualificada, ideologitzada amb els conceptes de llibertat, igualtat, moralitat social, que es poden assumir per la classe dominant i que serveixen per a fer demagogia amb les classes explotades.

Així, Rosselló començà a exposar públicament la necessitat paral·lela d'una institució educativa que servís a aquell pervenir mercantil que veia com a solució de progrés per a Mallorca: l'**Escuela Mercantil**. Un centre d'aquest tipus havia de contemplar «la capaci-

tació professional necessària per a aventurar-se per les noves perspectives comercials i la formació humana i cultural que la nova societat en progrés devia proporcionar als seus membres». Va ésser el 4 de març del 1880 quan, aprofitant un cicle de conferències que organitzava l'**Ateneo Balear**, al dissertar a propòsit de les societats de crèdit, va introduir la idea que a la base del desenvolupament social es troba l'Educació. Endemés, va fer veure els beneficis que es derivarien per a la societat mallorquina, per a la seva regeneració i el seu progrés, d'una Escola Mercantil. Per això fou decisiu, com per a la I.L.E. de Pollença, un model madrileny, el de la **Institución Libre de Enseñanza** de Giner de los Ríos, amb el qual i amb els seus col·laboradors va haver-hi una estreta relació. El periodisme local ajudà a la difusió de la idea llançada per Rosselló (6): «El Comercio» va anar proposant la iniciativa d'una Escola Mercantil «de donde salgan comerciantes ilustrados y dependientes instruidos, porque sólo la ignorancia puede dar acogida a esas aberraciones que tanto han contribuido a la crisis que estamos atravesando» (7). Per altra part, un grup de

socis de l'Ateneo va recolzar la idea de Rosselló i, amb l'ajuda dels diaris «El Comercio» i «La Opinión», el projecte esdevingué realitat. Es varen posar a la venda accions per valor de les 50.000 ptes. necessàries per a la fundació d'aquella espècie d'Escola de Formació Professional, i el 29 de novembre de 1880 s'inaugurava amb 99 alumnes —14 d'ells nines—. L'acte d'apertura es va celebrar a la Diputació, la qual també havia donat suport econòmic a l'empresa.

Des dels primers moments les directrius de l'Escuela Mercantil responien a la ideologia pedagògica del moviment institucionista de Madrid, per damunt de conceptes polítics. Fins i tot al seu butlletí es reproduïren articles apareguts al «Boletín de la Institución Libre de Enseñanza de Madrid». Emperò Rosselló va actuar ambigüament davant l'opinió pública. No va ser fins quatre anys després de la fundació que es va canviar el nom de E.M. pel de **Institución Mallorquina de Enseñanza**. La importància dels sectors conservadors i del clergat, dominant gran part de l'opinió amb els sermons i la premsa catòlica, crec que va fer veure a Rosselló la necessitat d'actuar poc a poc si volia arribar a una imitació de la I.L.E. de Madrid. La nova escola era la lògica culminació d'una política de progrés social i econòmic de cara a les persones i les entitats privades que el finançaven (El Cambio Mallorquín, El Crédito Balear, La Sociedad del Gas, la Compañía de Almacenes Generales de Depósito, La Harinera Mallorquina, La Cortecera, La Isleña, La Vinícola, El Ateneo Balear, La Balear, El Isleño, La Industrial y Mercantil, La Vidriera Mallorquina, La Cordelera Española, La Industrial Mallorquina, El Comercio, El Banco Mallorquín, El Banco de las Baleares, etc.) (8). Però pel als directors

(1) Per l'anàlisi més ampla d'aquestes relacions, vid. A. J. COLOM i F. J. DIAZ DE CASTRO, **Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea. La experiencia institucionista**. Palma de Mallorca, 1977, 164 pàgs.

(2) B. BARCELÓ PONS, «Prólogo» a A. J. COLOM i F. J. DIAZ, cit.

(3) Pere GABRIEL, **El moviment obrer a Mallorca**, Curial, 1976.

(4) Vid. la biografia de J. ALCOVER, **D. Alejandro Rosselló, hijo ilustre de Mallorca**, P.M., 1920, Imp. J. Tous.

(5) Alejandro ROSSELLÓ, **Docks en el puerto de Palma**, P.M., 1879, Imp. P. Gelabert.

(6) Per als treballs i activitats de promoció de l'Escola a la premsa, així com per a una síntesi global de la seva evolució, vid. G. NICOLAU, **La Institución Libre de Enseñanza Mallorquina**. Tesina inèdita. Barna. Dep. de Pedagogia, 1973.

(7) **El Comercio**, 24 de junio de 1880.

(8) Dades que apareixen entre les pàgs. del **Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza**, (1880-1886) 5 Vols.

de l'E.M. era més: els brindava la possibilitat d'instaurar una praxi pedagògica adequada, endemés de a les seves declaracions públiques, a la seva filosofia liberal i a les seves concepcions krausistes d'aquells moments. La pedagogia institucionista se va posar en pràctica des del primer dia, com es veu a un altre treball d'aquest homeatge, i ja Alexandre Rosselló aprofità l'acte d'apertura per a manifestar idees institucionistes respecte a l'ensenyament. Quan l'E.M. hagué superat les cotes inicials i hi va haver una certa seguretat de futur, el primer canvi que es va realitzar va ser el de nom: de **Escuela Mercantil** passa a anomenar-se **Institución Mallorquina de Enseñanza** (sense l'adjectiu «libre» com a Madrid o com Pollença).

Tornant al discurs inaugural, veiem que la filiació krauso-institucionista es clara. Endemés d'expressar la relació immediata amb la I.L.E. de Madrid (es va enviar un telegrama a Giner de los Ríos) amb frases com «la poderosa vitalidad de nuestro comercio y esta institución inspirada por la I.L.E. de Madrid y creada a su semejanza», es fan declaracions de principis clarament krausistes: «... y no creáis que absortos en nuestros progresos materiales hayamos relegado al olvido los intereses morales (...) Venimos a recibir el primer beso de la luz de esta institución que trae a la vida un principio nuevo, el de la emancipación de la enseñanza, el de la inviolabilidad de la ciencia, el de su libre investigación sin traba alguna, sin más regla que la conciencia del profesor (... La Escuela se propone también, a medida que sus fuerzas lo consentan y si no le falta la protección y el apoyo que le habéis dispensado, ensanchar el círculo de sus enseñanzas creando nuevas cátedras, comerciales primero, y después referentes a distintas materias y profesiones y contribuir a que se plantee en Mallorca la Primera Enseñanza racional y científicamente, como ha conseguido hacerlo con acierto asombroso la I.L.E. de Madrid» (9).

Continuant amb l'estratègia institucionista, dos anys després de la inauguració dels estudis comercials, es va implantar l'ensenyament primari, el curs 82-83, i els de Dret. Es va donar a l'ensenyament un caràcter eminentment pràctic i actiu, duent els principis de l'aprenentatge intuïtiu a la màxima expressió: excursions, mapes, construcció de sòlids geomètrics, etc., etc. Assistim amb això a l'implantació per part de Rosselló i d'Obrador, d'una pedagogia institucionista absolutament nova a les illes (amb l'excepció de les activitats d'Obrador a altres llocs), aferrada com estava la pedagogia a l'oficialisme administratiu —que Rosselló defensarà vint anys a les **Cortes**—. Totes aquelles realitzacions es fonamentaven teòricament damunt els postulats de la pedagogia fröbeliana, model adoptat per la I.L.E. de Madrid, i síntesi del krausisme filosòfic

i del pestalozzianisme en educació. Aquesta pedagogia s'impartia a la I.M.E. segons el qual anomenaven **Educación Completa**, que després seria anomenat **Método Cíclico**.

A partir del curs 83-84 es va afegir el **Jardín de Infancia**, amb el qual l'Escola completava els estudis des del parvulari a la Universitat. Aquest creixement dugué a la compra d'un local de 1.300 metres quadrats que va costar 100.000 ptes., despesa que significà la crisi econòmica de la I.M.E. i el seu enfonsament poc després. La brevetat de l'espai no permet explicar en aquest resum altres realitzacions de la I.M.E., com la Caixa d'Estalvis, el Butlletí, el Museu, la Biblioteca, amb molts de llibres de comerç, però també amb molts de pedagogia, filosofia i pensament social, comprats o donats pels mateixos professors i accionistes, les excursions, les sèries de conferències de caire no localista, sinó amplemment universalista, etc. De tota manera, crec que, pel meu propòsit, el més important és el nucli pedagògic descrit des de la seva evolució que, endemés, mostra la importància primordial que els directius donaven al parvulari i la primària, seguint l'ideal institucionista, motor de tota l'empresa. La baixa dels alumnes de comerç de 99 el primer any a 25 el darrer, i l'augment dels altres de 63 en 1882 a 111 en 1885 ho confirma, i també explica la pèrdua d'interès dels accionistes que varen propiciar uns estudis mercantils.

Les raons del fracàs son varies: manca de mitjans econòmics per a subvencionar les innovacions, provocada per la inversió en un edifici car, i també per la retirada del suport dels grups mercantils i financers i les persones particulars que finançaven el seu manteniment. Una causa d'aquesta pèrdua de suport, ideològica també, sense dubte, varen ser, endemés dels canvis pedagògics de la institució, els atacs de la premsa reaccionària, que se varen prodigar a partir, sobretot, de la participació activa, l'any 1882, d'Alexandre Rosselló al Congrés Pedagògic de Madrid. En efecte, la I.M.E. va rebre immediatament els atacs del clergat des de les pàgines de «El Ancora» i altres publicacions periòdiques, endemés de l'actuació directa de persones influents damunt els principals accionistes. La **Institución Mallorquina de Enseñanza**, fossin o no conscients d'aquesta realitat els seus opositors i fins i tot els seus accionistes, era un projecte progressista arrelat amb una voluntat de respondre als objectius econòmics i socials d'una sèrie de grups econòmics de l'illa, projecte que inicialment havia estat molt intel·ligentment venut per Rosselló a aquests grups. La inversió en una empresa que prometia formar futurs comerciants, una hàbil política d'accions similar a la de la I.L.E. de Madrid —la de Pollença es va finançar amb el capital del seu director, Cifre de Colonya—, unides a una propaganda que afegia

als objectius de formació moderna i oberta de la joventut el de subministrar intel·lectuals als qui havien de finançar-la, fou la clau de l'èxit. Però, a mesura que es manifestaven els ideals institucionistes des de la seva aplicació i es donava més atenció a l'ensenyament primari, l'empresa fugia dels interessos econòmics i ideològics dels qui havien de protegir-la, i, endemés, els seus responsables es guanyaven l'oposició de l'Església, que controlava quasi totes les institucions educatives de l'illa. L'Església mai va veure amb bons ulls la **Escuela Mercantil**, i ja en 1881 va començar a atacar-la pel seu laïcisme. Malgrat la defensa de diaris com «El Isleño, El Comercio, El Diario de Mallorca, El Palmesano o La Opinión», altres com «El Ancora, Diario de Palma o Las Noticias» dugueren la millor part de la polèmica, amb raons basades en els costums mentals de la gent i en els conceptes d'ateisme i anticlericalisme suposats en l'Escola, ressorts que varen moure moltes persones a llevar-ne els fills o els diners.

L'institucionisme, concebut com element actiu emanat del krausisme, decepcionat de la política després del fracàs de la Primera República, veu l'Educació com instrument fonamental per al progrés basat en la formació de l'home nou, moral, potenciador de les transformacions econòmiques i polítiques que el desenvolupament social presagiava. Més tard, quan Madrid ha entrat dins l'òrbita del capitalisme financer i industrial, la I. L. E. de Madrid evoluciona i se'n presenta com el típic fenomen de l'educació al servei del sistema, molt més integrada dins l'aparell ideològic educatiu del que ho era al principi de la Restauració el pensament pedagògic-reformista dels krausistes. A Mallorca, l'origen del moviment krauso-institucionista de Rosselló i Obrador, o de Cifre de Colonya, encara que amb diferències estratègiques en la seva realització, es pot formular de forma paral·lela. Ja hem vist, però, el seu fracàs a mig termini, i això fa pensar en diferències estructurals dins els grups que formaven la classe dominant insular —i no sols dominant econòmicament—. Mallorca es refà de la crisi econòmica del 68 i, endemés de l'acumulació de capital, augmentada pel retorn de capitals invertits a les colònies, s'arriba poc a poc a un important augment de la població activa. És donen, doncs, unes condicions favorables a la transformació de l'illa a imatge dels llocs desenvolupats de la península. Però la insularitat i els seus efectes socials, condicionant fonamental, i també la força del tradicionalisme dels sectors dominants a Mallorca, aturaren les possibilitats enormes que oferia l'experiència institucionista.

Alexandre Rosselló, amb Mateu Obrador i amb Cifre de Colonya, representa, en el terreny de l'educació, el concepte burgès del progrés. La consciència de la necessitat de preparar

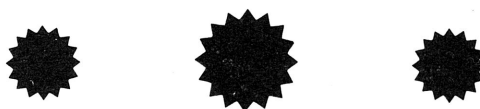
homes per a la nova societat en què en Rosselló creu entusiàsticament per aquells anys, el porta a comprometre's i a comprometre els sectors més oberts del poder econòmic. Parallelament a la implantació de la **Escuela Mercantil** no podem oblidar que les empreses noves experimenten un fort avanç: impuls de la petita indústria, fort desenvolupament de la Banca i més moviment comercial, amb temptatives, fins i tot, d'obtenir una zona franca, com a Canàries, per a aplegar el comerç del mediterrani, objectiu que va defensar en Rosselló. Les traves que es posen a aquest canvi social són fortes: una forma de vida basada en una visió tancada i tradicionalista del món, dins la qual l'Església continua essent un aparell ideològic dominant. No és capaç d'aturar els canvis socials inherents a la instal·lació del capitalisme, però els retard, els modifica i, en definitiva, liquida de moment aquesta nova visió de la societat i de l'home. Potser només hagués estat possible el canvi a partir de la lluita del poble treballador que els institucio-

nistes s'afanyaven de formar. Una prova d'aquella impossibilitat, n'és el fracàs de la I. M. E.: el projecte havia estat oportú i coherent amb la realitat del progrés econòmic que començava. Rosselló havia entès l'educació des d'una perspectiva eminentment pragmàtica, situada en una línia burgesa, de fet, con instrument al servei de la classe dominant, en definitiva, però també com instrument d'una radical transformació social. No és contradictori, sinó propi d'una visió de progrés de la burgesia ascendent que propicia, en principi, el progrés de tots, encara que sigui a partir de la plusvàlua produïda per quasi tots. Per això, al principi, en aquests moments de la I. M. E., Rosselló se va arreglar en la ideologia institucionista i liberal, model llavors atractiu, encara que aleshores, a Madrid també, en oposició al poder polític. Caldria, sens dubte, investigar el pensament i la biografia d'Alexandre Rosselló i de Mateu Obrador més amplament del que ho han fet els seus biògrafs, per a interpretar correctament les raons de les seves posicions

educatives i ideològiques, i també de aquells moments. Pel que respecta a la col·laboració dels dos homes en l'experiència institucionista, jo crec que si va fracassar als sis anys es deu, a part les raons econòmiques i els enemics formidables de l'empresa, a un desfasament entre la visió, dinàmica però poc realista, de Rosselló, i les condicions reals de la societat palmesana, que no va permetre experiment tan avançat. I allò que el fracàs de l'institucionisme representa de victòria del conservadorisme i de l'Església, jo ho veig determinant per a la posterior evolució de l'aparell educatiu a Mallorca, amb l'alçada dels grans col·legis religiosos a partir dels anys noranta.

FRANCESC J. DÍAZ DE CASTRO

(9) Acta de la sessió inaugural de la Escuela Mercantil de Mallorca, celebrada en el Salón de Sesiones de la Excm. Diputación Provincial de las Baleares el día 29 de noviembre de 1880. Palma, 1880. Imp. M. Roca.

4 Gats
Galeria d'Art

c/. sant sebastià, 2 i 3
tel. 22 64 93
ciutat de mallorca

Gerard Sala

novembre - desembre
1980

Bernat Sureda

La polèmica periodística a propòsit de la «Escuela Mercantil»

El vint-i-nou de novembre de l'any 1880 s'inaugurava a Palma la **Escuela Mercantil** que es convertiria l'any 1884 en «Institución Mallorquina de Enseñanza». (1) Pràcticament des de la seva creació es va ençar una polèmica periodística que es mantindrà amb més o menys força fins que la institució tanca les seves portes.

La «Escuela Mercantil», forjada a l'empar dels ideals Krauso-institucionistes i assaig d'institució educativa burgesa, no era ben rebuda pels cercles integristes de la societat mallorquina.

La polèmica ha d'esser emmarcada dins un quadre més general que ens permetrà ponderar adequadament la seva significació.

Des de finals del segle XVIII i al llarg del XIX l'escola es va configurant com l'instrument ideològic més important. La burgesia es va imposant com a grup social dominant a la majoria de països europeus i a l'Estat Espanyol lluita desesperadament per ocupar el poder i imposar les seves estructures ideològiques. Aquesta burgesia, necessita un sistema escolar que respongui als seus interessos. Per això vol fer de l'escola no tan sols un instrument ideològic sinó també una mitjà d'adequar i preparar la

mà d'obra de cara a les noves formes productives. Cal formar obrers especialitzats, quadres mitjans i empresaris. El Sistema Capitalista necessita una educació més utilitària, científica, racional i eficaç. Els plantejaments de l'Església, que ha controlat tradicionalment el sistema instructiu, dificulten la creació d'aquest model educatiu. Els defensors a ultrança dels privilegis de la institució eclesiàstica veuen amb mals ulls, els intents per deslligar l'educació de les mans de l'Església.

La qüestió no es tan sols ideològica. Els grups a les formes econòmiques tradicionals, que a Mallorca són representats pels grans propietaris de la terra, veuen els seus interessos en perill. Els conceptes de progrés, productivitat, ciència, tècnica, etc., que l'agressivitat econòmica dels nous grups van introduint com a valors, posa en evidència la seva impotència per a adequar-se als nous models econòmics. L'Església catòlica pren partit per aquests grups. Malgrat alguns intents renovadors que intenten ajustar la seva doctrina al progrés de la societat, a partir de la segona meitat del segle XIX, l'Església se sent més amenaçada que mai i pren el camí del tancament i la condemna. El catoli-

cisme liberal és condemnat repetidament pel papa Pius IX. El 1864 proscriu com a falses les proposicions que es contenen en el «Syllabus» (2). Entre altres aquelles que fan referència a la llibertat de consciència i d'investigació. La proposició 57 diu:

«La ciència de les coses filosòfiques i dels costums, pot i ha de declinar o desviar-se de l'autoritat divina i eclesiàstica»

Altres fan referència al tema educatiu, com és la número 45:

«Tot el govern de les escoles públiques a les quals s'instrueix la joventut dels Estats Cristians, fent excepció únicament fins a cert punt, dels Seminaris episcopals, pot i ha de ser entregada a l'Autoritat Civil, i entregada de manera que no es reconegui en cap altra autoritat el dret d'intervenir en l'ensenyament de les escoles, en el pla d'estudis, en la concessió de graus i en elegir i aprovar els mestres».

Una altra de les proposicions condemnades, la 48 diu:

«Els catòlics poden aprovar aquella forma d'educar els joves que sigui dissociada de la fe catòlica i de la potestat de l'Església i miri solament a la ciència de les coses naturals, i d'una forma ex-

Bolletí

de

subscripció

NOM .....

DIRECCIÓ .....

POBLACIÓ .....

es fa subscriptor de la revista **LLUC** per l'any 1981. Pagarà l'import

..... enviant gir postal o taló bancari barrat

..... contra reembossament (o al cobrador domiciliari si viu a Ciutat de Mallorca)

..... per un rebut domicialitat a Banc o Caixa .....

Marcau amb una X la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC**, **apartat de correus 619, Palma de Mallorca**, i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació mensual a partir del gener de 1981.

clusiva o almenys primària, els fins de la vida civil o terrenal».

Aquesta posició de les autoritats eclesiàstiques posa en mans dels grups més conservadors econòmicament un magnífic arsenal ideològic que els permet posar tots els intents innovadors que fan perillar el seu poder econòmic al marge de l'ortodòxia catòlica.

A Mallorca el sentiment religiós i de veneració vers l'Església catòlica és ben arrelat. Les minories intel·lectualitzades i progressistes havien estat a casa nostra des de la Il·lustració impotents per connectar amb els interessos del poble i marcades en la majoria dels casos per un elevat grau de sucursalisme. El desprestigi en què havien caigut els il·lustrats a finals del XVIII en la seva obsessió castellanitzadora és traduïda en un augment de prestigi de l'Església, única institució que pels seus interessos, havia defensat la llengua del poble. Els seus ministres, els capellans, en res s'assemblaven als intel·lectuals de la ciutat, vivien en els pobles, parlaven la seva llengua i estaven sempre atents a guiar la consciència dels seus fidels. La majoria del poble mallorquí resta al llarg del XIX aferrat a la «fe del carboner» i allunyat i indiferent de les polèmiques.

Així, els apologistes de l'integrisme troben una força moral que supleix l'escassa força dels seus raonaments. El seu dogmatisme no es podria mantenir sense un estat d'ànim social disposat a acceptar, sense qüestionar-se res, tot el que venia del Papa i d'altres dignitats eclesiàstiques. Per això «El Ancora», l'únic diari que es fa portaveu de la posició integrista contra la «Escuela Mercantil», es mou a l'ampla, com aquells que en una discussió se saben contemplats per una majoria de silenciosos que els recolzen. La seva consciència de victòria dialèctica es posa de relleu en el fet de publicar la primera part de la polèmica (3). En el pròleg del llibret es pot llegir:

«La imparcialidad, tan recomendable en estos casos, nos ha inspirado el publicar integramente y por su orden los escritos de nuestros contrincantes. Los lectores que no gusten de leerlos, podrán fácilmente pasarlos por algo. Creemos que nada ha de perder con esto la causa de la verdad, porque si bien el error poca luz puede dar a los amigos de la verdad, tiene sin embargo su misión providencial, y, de todos modos, en la ocasión presente no ha sabido ofrecer argumento alguno que, por lo seductor, pudiese considerarse peligroso» (4).

Els defensors de l'Escola Mercantil: «El Comercio», «El Isleño», «El Correo de Mallorca», «La Opinión», i «El Palmesano» es posen en moltes ocasions a la defensiva, saben que els seus arguments per ben construïts i fonamentats que siguin, no guanyaran més aplaudiments que els d'aquells que ja són convençuts.

El «Diario de Palma» es manté entre uns i els altres fidel a les seves posi-

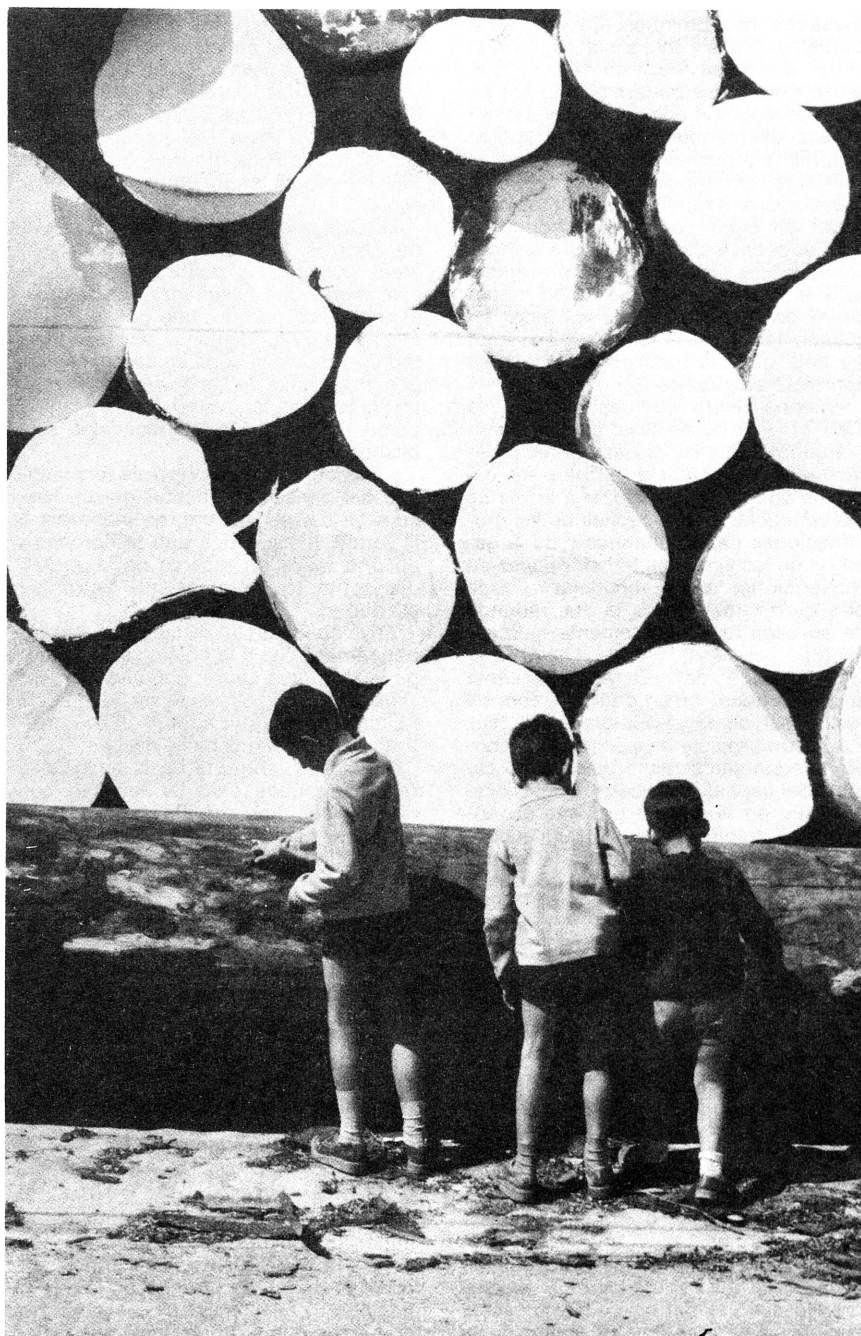

Foto Gea

cions catòlico-liberals i volent presentar-se com objectiu enfront dels extremistes.

Encara que els arguments de «El Ancora» són pobres i tancats en el dogmatisme, no per això són mancats de veritat. La polèmica comença a propòsit de les

(1) Sobre el tema de l'Institucionisme Krausista a Mallorca a més de la resta d'articles d'aquest número es pot consultar la següent bibliografia: NICOLAU, G. «La Institución libre de enseñanza mallorquina» Tesi de llicenciatura. Dep. de Ped. Barcelona setem-

bre 1972. (Inèdita). COLOM, A.J. i DIAZ, F.J. «Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea» Palma de Mallorca, 1977. Dels mateixos autors: «Don Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca» En el llibre col·lectiu «L'Educació a Mallorca, aproximació històrica» Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1977 pag. 65-103.

(2) PIUS IX. Carta «Quum non sine» al Cardenal de Freiburg de 14 de Juliol de 1864.

(3) «La enseñanza laica. Polémica sostenida por «El Ancora» con sus cólegas de la pensa» Tip. Católica Balear, Palma 1882.

(4) «La enseñanza laica...» Opus Cit. pàgs. 5-6.

qüestions econòmiques. En una sèrie d'articles el diari integrista catòlic vol posar de relleu l'estreta relació que existeix, entre els poders econòmics de la ciutat lligats al comerç i la indústria i la «Escuela Mercantil». Vol contraposar l'altruisme educatiu de l'Església en el muntatge econòmic, (socis, accions, subvencions...) que la nova institució ha hagut de crear per tal d'assegurar la seva supervivència com empresa independent. Els promotors són presentats com a comerciants que volen treure guany de la seva obra. Es vol posar en qüestió les seves intencions, així com les dels que els recolzen amb la seva aportació econòmica (5).

«Hemos dicho que las escuelas, a Dios gracias numerosas, que se abren gratuitamente a las clases pobres prueban amor a la ciencia (...) pero las escuelas que pretenden gozar a la vez de los beneficios de un capital, de las gratificaciones de los alumnos y de la garantía de las acciones transformadas en subvenciones debe renunciar a toda otra gloria que no sea la que redunde de su espíritu eminentemente mercantil» (6).

Els homes de «El Ancora», sota aquestes línies, estan criticant, com bé han posat de relleu Colom A.J. i Diaz F.J. (7) un projecte més ampli per a conduir l'economia mallorquina pels camins del capitalisme liberal. Un projecte educatiu en el si d'un projecte econòmic més ampli per revitalitzar l'economia mallorquina. La mateixa «Escuela Mercantil» era un projecte econòmic d'empresa capitalista, muntada sobre un nombre determinat d'accionistes que exerceixen el seu dret a la iniciativa privada. Un model econòmic per a un centre educatiu que ha tengut i té en els nostres dies gran incidència.

Però els homes de «El Ancora» saben que duent la discussió per aquests camins tenen poca cosa que fer. Posar en evidència la relació entre la «Escuela Mercantil» i els nuclis econòmicament actius i emprenedors no és guanyar la batalla, cal desviar la discussió vers el camp de l'ortodòxia religiosa, camp en el qual «El Ancora» podrà utilitzar totes les seves armes.

La «Escuela Mercantil» a través dels seus portaveus i sobre tot de N'Alexandre Rosselló es definia com una escola laica, que es mantenia al marge de la qüestió religiosa i que no feia inclusió del catecisme entre les assignatures impartides. Era aquesta una posició clarament Krauso-institucionista. Entenen, dins la línia de pensament d'aquests autors, que el laïcisme és un antídote contra el fanatisme. Es defensa el dret que tenen totes les ideologies polítiques i religioses a crear les seves escoles i explicar les seves creences i opinions. Però pensen que elevar una d'aquestes creences a categoria d'absolut és una font de dogmatisme, discòrdia i d'enfrontament entre els homes. Cada creença religiosa, cada ideologia política té la seva part de veritat, cal arribar a aquesta veritat comuna que queda

quan es decanta tot el que divideix els homes. La idea de laïcisme dels institucionistes té la seva força en aquella posició espiritual i intel·lectual que estableix, com premisa bàsica, el respecte vers totes les idees. Per aquells anys en Giner de los Rios, un dels homes que més influència tindrà entre els laicistes, escriu:

«En los pueblos donde esa diversidad de centros (escolares) tiene por base ideas religiosas o políticas se crea de este modo una enseñanza confesional, estrecha, de partido, que por la índole misma de su fundamento, divide al pueblo casi desde la cuna en castas enemigas, inspiradas de las dos especies mas terribles de fanatismo entre tantos como entristecen a la humanidad y la deshonran» (8).

Segons aquests principis fonamentals del pensament institucionista, l'escola ha d'esser neutral, no indiferent a la veritat, ni escèptica sinó compromesa en una tasca de recerca de la veritat, per sobre les opinions que enfronten els homes.

Anys abans en un discurs que surt repetidament cita a la polèmica, el Rector de la Institució Lliure, Eugenio Montero Rios després de reconèixer el dret de l'Església per a dur a terme el seu mesuratge en qüestions de fe, declara:

«Así pues, enfrente de la enseñanza religiosa puede ostentar también con noble y legítimo orgullo sus títulos la enseñanza laica» (9).

I continua explicant el seu concepte de laïcisme que s'oposa per una part a aquells que creuen que l'Església ha de controlar tota la ciència i tot l'ensenyament i per altra a aquells que volen reduir-ho tot als plantejaments positivistes combatent la religió.

Sense negar el caràcter ètic de la posició dels institucionalistes i la significació de les seves idees, no es pot passar per alt el caire mític d'aquest sentit de neutralitat que tan profundament va esser criticat pels plantejaments socialistes i sobretot anarquistes.

N'Alexandre Rosselló fidel seguidor, a la seva escola, d'aquestes doctrines, fa declaració de laïcisme. Laïcisme que és imperdonable pels seus adversaris:

«En la apertura del curso de la Escuela Mercantil el director de la misma haciendo caso omiso de las doctrinas cristianas declaró que debía enseñarse esa moral que admite todas las religiones» (10).

Enfront d'aquesta posició dogmàtica del diari catòlic integrista el «Diario de Palma», que com s'ha dit combrega amb els plantejaments catòlico-liberals, escriu contemporitzador:

«Dos opiniones, ambas respetables, hay tocante a la enseñanza religiosa de la niñez. Unos abogan por la enseñanza del catecismo cristiano juntamente con la lectura, escritura, nociones de gramática y aritmética y demás materias que componen el plan de instrucción primaria en las escuelas públicas y privadas (...) mientras que otros creen preferible que la primera se dé exclusiva-

mente por el clero, en cumplimiento de los deberes que los cánones imponen a los párrocos y a sus coadjutores, como también por los padres y madres de familia, y que en la escuela, ya pública ya privada, sea la enseñanza exclusivamente literaria.

Desde luego nos atrevemos a afirmar que ambas opiniones están conformes con la moral católica, y por los escritores católicos hemos visto defender a una y a otra» (11).

Aquesta posició tolerant i respectuosa sense sortir-se de l'ortodòxia catòlica que manté el «Diario de Palma» exaspera encara més els articulistes de «El Ancora» que veuen en el catolicisme liberal tant de perill com en el laïcisme. Això no ens ha d'estranyar, d'imposar-se les posicions de «El Diario de Palma» els integristes quedarien desarmats i les seves posicions perdrien tot el sentit.

«El Ancora» es tanca en una posició molt còmoda i irrefutable pel seu dogmatisme. Tothom té dret a ensenyar l'error. L'Església catòlica és l'única que té la veritat, per tant és impossible un ensenyament al marge de la seva influència. Com que ningú posa en dubte la fe catòlica dels professors de la «Escuela Mercantil», ni ells mateixos s'atreveixen a parlar d'aquest tema, tot catòlic té dret i obligació a ensenyar les seves creences i a difondre la seva veritat. El diari catòlic integrista té esment de no deixar sortir la polèmica dels límits de la qüestió religiosa:

«Ciertamente no se exige a los señores profesores de la Mercantil ni a su ilustrado Director que renuncie a su sistema, a sus trabajos, a sus ensueños, no se les exige que abandonen ese método intuitivo, ni esos talleres de artes, colecciones de objetos, excursiones científicas, canto, gimnástica, etc.; no se les exige que reduzcan o truequen su vasto plan de materias; solamente se les exige a fuer de católicos y de hijos sumisos de la Madre Iglesia, que no se avergüencen del Evangelio, que en sus programas den lugar, y lugar principalísimo, a la doctrina y a la moral católica; que cuando muestren a los niños la naturaleza, se la muestren tal como la ha creado Dios, subordinada a la Gracia, cuando abran a los ojos de su débil razón el libro de la ciencia, se lo enseñen iluminado con los destellos de la Razón Soberana, cuando les señalen los derroteros de la vida terrestre, no los engañen suponiéndola cerrada en estrecho horizonte, sino que les descubran ensanchados estos horizontes hasta los linderos de la inmortalidad» (12).

Els defensors de la «Escuela Mercantil» volen treure la discussió d'aquest carreró sense sortida en què es troba. Aquest és el cas de «El Isleño» que publica una sèrie de quatre articles sota el títol de «El problema de la enseñanza» (13). En aquests articles l'òrgan de la Unió Liberal exposa el pensament dels Institucionistes, citant abundants fragments del discurs de N'Eugenio Montero Rios, rector de la Institució Lliure

d'ensenyança de Madrid a l'acte d'apertura del curs 1877-78, i de l'article d'En Francisco Giner «**La Enseñanza confesional y la Escuela**» així com d'En G. Jottran, president de la Lliga d'ensenyament de Bèlgica trets del discurs que va fer a la sessió inaugural d'aquesta institució l'octubre de 1875.

«El Isleño» partint del pensament del Rector de l'I.L.E. vol situar el laïcisme de la «Escuela Mercantil», entre les posicions ultramontanes, defensades pels integristes catòlics i el radicalisme filosòfic que «llega hasta a suprimir a Dios en nombre de los derechos de la humanidad». Defensa el dret a crear un ensenyament independent de l'església i el caràcter respectuós, vers totes les idees que aquest ensenyament pot mantenir. El bessó dels seus raonaments va dirigit a posar de relleu que l'ensenyament laic, no es anti-religiós, ni té perquè ser contrari a l'Església, ni molt menys ateu. L'ensenyament laic és, per a «El Isleño», el punt mig dels radicalismes i per tant el millor dels sistemes. Manifesta el caràcter positivament innovador de la «Escuela Mercantil» i la seva aportació a la renovació de l'ensenyament.

La resposta de «El Ancora» no es fa esperar, encara no acabada la sèrie d'articles de «El Isleño» escriu:

«El saludo entusiasta que el Sr. Director de la Mercantil dirigía en momentos solemnes a la enseñanza sin Dios, era sobradamente expresivo por sí solo para que necesitase ser explicado y desmenuado por la prensa irreligiosa» (14).

Presenta als redactors del diari de la Unió Liberal com indiscrets que no han sabut amargar les autèntiques finalitats de l'ensenyament laic i continua:

«No parece sino que esa prensa indiscreta ha estado olfateando desde lejos aquellos tiempos felices en que la Revolución no tendrá que servirse para sus empresas de esos católicos contraheridos, de esos apóstatas inseguros y recalcitrantes, sino que tendrá a sus órdenes toda una generación educada en esas escuelas, sin principio alguno religioso, puesta a su servicio en alma y cuerpo» (15).

El dia següent 20 d'Octubre el diari catòlic-integrista s'encarrega de llençar les seves sagetes contra els pensadors citats per «El Isleño» i sobretot contra en Montero Rios que anomena «Pontífice de la ciencia revolucionaria», «ergotista famoso», «católico enemigo» i escriu per desacreditar-lo:

«Por otra parte, en todo lo que se refiere a la Iglesia Católica, es perfectamente recusable, no ya la autoridad, sino hasta la competencia de un hombre tan tristemente célebre en la revolución española y en la política progresista, en esa revolución y en esa política que han tomado sobre sí la misión casi exclusiva de perseguir a la Iglesia de Dios en España» (16).

No li mereixen millor opinió els altres intel·lectuals Krausistes; el 25 d'Octubre contestant als articles 3 i 4 de «El Isleño» escriu:

«D. Francisco Giner y Sanz del Rio,

prohombres de la enseñanza laica en España; ese Giner el articulista llama «profundo pensador y respetable pedagogo» y que todos conocemos como traductor de Krause y por propagador en España de ese sistema que, no combate la religión, sino que se esfuerza en aniquilarla a todas a la vez; ese Sanz del Rio que, para envenenar la fe católica, para corromper la enseñanza oficial, para arrancar a la juventud estudiosa el tesoro de sus creencias, fue a buscar armas al arsenal de Alemania» (17).

«El Ancora» no reconeix més autoritat en els temes en debat que la del Papa, ni més possibilitats interpretatives que la lectura al peu de la lletra dels documents oficials de l'Església.

CONCLUSIONES

Com es pot veure del que fins aquí s'ha dit, la polèmica es debat entre posicions que es mantenen en el si de l'Església. L'integriste combat amb totes les seves forces el liberalisme catòlic. Ni els grups integristes, ni la mateixa Església se senten encara amenaçats per posicions més radicals pròpies dels pensadors socialistes i anarquistes. La lluita de l'Església mallorquina contra les idees laïcistes de l'anarquisme i socialisme sorgirà més endavant entrat ja el segle XX i sobretot durant el Pontificat del Bisbe Campins (18).

Els institucionistes, conscients de la seva procedència burgesa, comencen a veure el perill que per a ells suposarà la lluita dels pensadors proletaris i amenacen amb aquest perill per tal de situar-se al centre de les dues posicions extremes.

La «Escuela Mercantil» va tancar les seves portes l'any 1877. Però possiblement la polèmica tengué poca incidència en el fracàs del projecte institucionista. Reduïda aquesta al cercle minoritari dels lectors de premsa, no va tenir el ressò popular que tendran altres campanyes posteriors contra l'escola laica. Per altra part tampoc els intel·lectuals progresistes de ciutat, pogueren amb els seus arguments guanyar-se els sectors populars. Si els atacs dels sectors reaccionaris hagués estat la causa fonamental del tancament de la «Escuela Mercantil» és difícil comprendre com es va poder mantenir en un medi més conservador, la Institució Lliure de Pollença fins a la Segona República.

Estic d'acord també en les afirmacions de Colom, A.J. i Diaz, F.J., en el sentit que el fracàs de la «escuela Mercantil» no va ésser un fracàs de gestió econòmica, tal com sembla deduir-se de les mateixes afirmacions del homes de la Mercantil: (19) Crec que es pot pensar més bé que a les minories burgeses de Mallorca, els manca encara una de les característiques ideològiques del pensament dels empresaris capitalistes, la seva intuïció per a invertir en projectes que no tenen rendibilitat a curt termini però sí a llarg termini. Les idees de N'Alexandre Rosselló els en-

grecaren en un primer moment però, a mesura que el temps passava i la idea perdía la seva novetat, aquests mateixos grups es varen anar desentenenant fins a tal punt que varen ésser incapaçs d'assegurar la seva existència més enllà de la primera època i quan ja el més difícil estava fet.

La història de la «Escuela Mercantil» és la història d'una excepció, per primera i única vegada, fins pràcticament els nostres dies, els sectors econòmics mallorquins, inverteixen en activitats culturals o educatives, els seus diners. La nostra minvada burgesia, si es pot donar aquest nom als grups econòmics que es desenvolupen a finals del XIX i XX com els que fan possible la «Escuela Mercantil», no han tingut mai mentalitat d'empresaris sinó de comerciants, inversions a curt termini i manca de planificació en tots els sentits, a llarg termini.

BERNAT SUREDA
Pla de Na Tesa, 17-9-80

(5) Vegeu els articles publicats en «El Ancora» els dies: 22, 25, 27, 28, 31 de Gener i 1 de Febrer de 1881. Contestant als articles del «Comercio» en què es defensa el funcionament econòmic de la «Escuela Mercantil».

(6) Vegeu «El Ancora». Secció de «Gaceta Local» 27 de Gener de 1881.

(7) Es pot veure el capítol titulat «**La Institución y la sociedad mallorquina**». En el llibre de COLOM, A.J. i DIAZ, F.J. «**Educación y sociedad...**» citat abans.

(8) GINER DE LOS RIOS, F. «**La verdadera descentralización en la enseñanza del Estado**» (1886) *Obra Completa*. Tomo XII *Espas-Calpe Madrid 1933 pag. 135*.

(9) «**El Isleño**», 16 d'Octubre 1882.

(10) «**El Ancora**», 4 d'Octubre 1882.

(11) «**La enseñanza laica...**» Opus Cit pàg. 10-11.

(12) «Contestació al **Diario de Palma**» publicat en «**El Ancora**» 9 d'Octubre de 1882.

(13) Publicats els dies 12, 16, 20 i 23 d'Octubre de 1882.

(14) «**El Ancora**» «Contestación a el Isleño», 19 d'Octubre de 1882.

(15) «**La enseñanza laica...**» Opus Cit pàg. 142.

(16) Idem pàg. 149-150.

(17) Idem pàg. 167

(18) JANER MANILA, G. «**La reacció mallorquina contra l'Escola laica després de la Setmana Tràgica**», I Jornades d'Història de l'Ensenyament en els Països Catalans. Barcelona 1977.

(19) COLOM, A.J. i DIAZ, F.J. «**Don Alexandre Rosselló...**» Opus cit. pàg. 91.

Folklore i educació infantil en la Institució

Aprofitant que el penúltim número d'aquesta revista va esser dedicat a la cultura popular, he cregut important fer una referència a aquest tema que dins la Institució va tenir prou reconeixement. El fet no és gens estrany. Es sabut que la majoria dels homes de la Institució varen estudiar a Barcelona i varen prendre prest contacte amb els principals renaixentistes catalans. Varen aprendre d'aquests l'amor per les idees, costums, tradicions i creences nostres. En Mateu Obrador, el capdaverter i erudit institucionalista, va esser un dels més importants folkloristes mallorquins del segle passat. Havia estat uns dels deixebles més preferits d'en Milà i Fontanals que li dedicà uns elogis en el pròleg del seu llibre: «Romancerrillo catalán» en 1882. També tenia contactes amb altres folkloristes de l'Estat espanyol com n'Antonio Machado i Alvarez, el gran folklorista pare dels dos eminents poetes castellans i amb el folklorista andalús en Sierra. Tenint en compte les idees progressistes que els institucionalistes, renaixentistes de la nostra cultura, donaven a l'Escola no és, com he dit abans, estrany que vessin la cultura popular com un aspecte fonamental que calia relacionar

amb l'educació. Però quina era la idea que els institucionalistes tenien de la cultura popular?

En Mateu Obrador en un dels articles que va escriure en el Bolletí de la Institució i que titulà: «El folklore y la educació infantil» ens diu que el folklore, paraula anglesa introduïda amb molta força en el segle XIX, vol dir ciència popular, però que no és res nou ja que ell i alguns amics seus mallorquins feia molts d'anys que es dedicaven a estudiar el poble en totes les seves diverses manifestacions: «maneres d'esser, idees, creences, costums, tradicions, poesia, etc. N'Obrador ens confessa que aquest estudi en el poble nostre es fa fort des que es va iniciar el renaixement a Catalunya i així ho prova la quantitat de llibres i articles periodístics que fan referència al que esmentam.

Però així com els continguts d'aquesta ciència o sistema (com ho anomena ell) no són nous, sí ho són les aplicacions que poden tenir a diversos camps. Per demostrar-nos això agafa unes línies pronunciades pel poeta castellà en Gaspar Núñez, president d'una societat folklorista castellana. Aquest folklorista indica que la cultura popular ha d'esser bàsica pel legislador pel poeta ja que en la poesia popular és allà on es troben fonts d'inexhaurible inspiració. Es útil per l'etnògraf ja que els contes que ens narren els nostres avis asseguts davant al foc són els camins simbòlics que han seguit moltes vegades els avantpassats nostres a través de la història.

L'estudi de les tradicions i mites tenen molt més importància que la que hom li dóna; tenen molt més valor per al poble que la història «oficial» ja que la cultura popular és l'expressió dels desigs, pensaments, ideals i il·lusions del mateix poble. La cultura popular és completament indispensable si es vol fer una autèntica crítica històrica. Els contes, els cants populars són expressió viva de fets que per la seva transcendència han estat moltes vegades mitificats. Tot això ens serveix per demostrar la relació que ha de tenir el folklore amb moltes ciències, però quina és la relació possible que pot tenir el folklore amb la pedagogia, ciència de l'educació?

Els nins han tengut sempre molta afició als contes i cants populars. Es curiós amb quina facilitat aprenen cançons, endevinalles, jocs i amb quina dificultat aprenen les definicions obscures dels llibres de text. Escriu n'Obrador que ell feia estona que utilitzava els jocs i els contes populars com a mitjans d'educació i d'instrucció, però que no havia estudiat la relació que hi podria haver entre l'educació i la cultura popular fins que va llegir un article d'en John Fenton titulat: «El folklore en relación con la Psicología y con la Educación». En aquest article es demostra la importància que té pels educadors estudiar profundament la Psicologia infantil. Aquesta ens ha de mostrar quines són les preferències dels nins per poder tenir una col·lecció de jocs i contes que ajudin a desenvolupar llur imaginació. Aquesta és, doncs, la primera prova d'una clara existència de relació entre la psicologia i el folklore. Escrivia l'institucionalista madrileny en Joaxim Sama que els jocs infantils són part del procés natural pedagògic i que és una llàstima, donat el gran valor pedagògic que tenen els contes, les endevinalles, els

TALLER GRÀFIC

RAMON

Una impremta
per a la nostra cultura

TIPOGRAFIA I OFFSET

Balmes, 39 Tel. 25 44 32 Palma

«L'Abat de La Real» per Bellvert
(Il·lustració de «Llevant», **Els vents del món**)

travallengües, les llegendes, les gloses, etc., i els pocs treballs o estudis que s'ha fet en aquests camps. Els contes que havien estat recollits pel poble i havien estat transmesos de boca en boca tenen segons en Coelho, pedagog portuguès, un doble valor: el mitogràfic i el pedagògic. Els contes tenen un estil espontani i sà i els nins solen acceptar-los amb gust i alegria, prova clara dels valors dels contes. En Coelho ens fa quatre observacions que s'han de tenir en compte per tal que els contes tinguin un valor pedagògic quan s'utilitzin a les escoles. En primer lloc els contes s'han d'emprar amb moderació, podrien cansar els nins; en segon lloc molts de contes tenen un sentit social i moral que s'han d'utilitzar en el moment oportú; en tercer lloc, segons en Coelho, no s'han de fer comentaris dels contes quan els nins són petits, aquells han de fer volar la seva tendra imaginació; en quart lloc, indica la conveniència de començar els contes en fórmules repetides igual com es fa a moltes rondalles nostres: «Això era i no era; bon viatge fa la cadenera».

Totes aquestes observacions fan escriure a en Fenton la dificultat que representa escriure un bon conte. Aquest autor anglès prefereix els contes clàssics als moderns perquè els primers han perdurat en la història humana i per tant han estat una mostra de com el poble hi ha trobat un valor. No obstant això, l'escriptor que esmentam dona també molta importància als contes nous si tenen en compte les observacions que abans hem escrit.

Per si tot l'escrit no basta per convèncer els mestres, n'Obrador intenta afegir més proves. L'erudit institucionista mallorquí fa repàs a una sèrie de casos que poden succeir a uns quants educadors. En primer lloc, que el mestre consideri la cultura popular com una part fora del programa, que no té res que veure amb les fun-

cions que li han encomanat; en segon lloc que els mestres vegin l'estudi de la cultura popular com una pèrdua de temps i que això els llevi temps a aspectes que es consideren com més «importants». D'aquesta manera n'Obrador recorda als mestres el següent:

- 1.—La instrucció és un fi subordinat i secundari en l'escola primària.
- 2.—Els llibres de text i les lliçons memorístiques són impropis en l'escola primària.
- 3.—No s'ha de dedicar temps només a llegir i escriure, hi ha altres coses tan importants o més.
- 4.—Es antipedagògic i abusiu utilitzar el càstig corporal, l'important es donar a entendre allò que s'ha de fer.
- 5.—El lloc del mestre és entre els nins. Les converses amb ells han d'esser contínues.
- 6.—La classe ha d'esser familiar, dialogada, activa. Tota explicació oral que véngui només del mestre és inútil.

La moderna ciència de l'educació observa i experimenta. Observa com ha après el poble a través de la història. Ha vist que els homes aprenen observant allò que fan i apareix el principi de la intuïció. Aquest principi, l'han utilitzat molt de mestres, però va ésser en Pestalozzi qui el convertí en un principi didàctic de primera importància. També ha observat el poble que l'exemple és bàsic en l'educació moral i que és més profitosa l'acció que les paraules.

Ja hem explicat la importància que tenen i representen els contes en l'educació moral i estètica; això mateix podríem dir dels jocs infantils. Totes aquestes observacions han d'esser tengudes en compte si es vol fer una ensenyança moderna i progressista.

No voldria acabar aquest modest article sense fer reflexions que resumeixin el que he escrit:

- 1.—Els cadpdavants de la Institució havien estudiat a Barcelona; tengueren estrets contactes amb folkloristes catalans, això va fer que es dedicassin molt ferm a estudiar entusiàsticament la nostra cultura.
- 2.—Varen veure la importància que tenia la cultura popular com a mitjà educatiu i instructiu.
- 3.—La cultura popular no ha d'esser un afegit més sinó que ha d'esser la base de tota l'educació.
- 4.—La Psicologia ens diu que és necessari que es comenci abans per la cultura popular que per la cultura «cult».

GASPAR NICOLAU

El Drach

BIJUTERIA DE NOVETAT

OBJECTES TÍPICS DE MALLORCA

Sant Domingo, 11

CIUTAT

Aproximació a la didàctica institucionista

per Aina Seguí i Llobera

L'institucionisme ha estat un tema molt debatut dins l'àmbit de la història de l'Educació. Nosaltres, aquí, intentarem refrescar en la memòria aquells personatges que l'encarnaren, però sobretot l'actuació a nivell didàctic que tengueren alguns d'ells.

El tema que ens ocupa, doncs, es desenvoluparà (dins els límits que ens imposa l'article) tenint en compte no sols l'actuació del mestre dins l'aula, el tractament de les matèries, el paper del nin com a alumne, etc... (elements pròpiament didàctics); sinó que pensarem en tot moment que aquesta didàctica està forçosament conjugada amb la ideologia socio-econòmica dominant del moment (ens referim tant a l'espai com al temps) i amb una filosofia i forma d'entendre la vida.

Per a finalitzar, intentarem veure les aportacions que aleshores tengué, i la importància que encara ara pot tenir.

La Pedagogia, com a ciència guadora de la vida, ha d'esser progressiva per si mateixa, sempre seguit ha de revitalitzar-se; si no ho fa així, serà una ciència caduca, degradada en l'escala de tal qualificatiu.

Precisament, el moviment institucionista ens interessa perquè ell fou capaç d'engrescar la Pedagogia cap a un camí progressiu, cap a l'ansia que aquella pogués respondre a la vida: al procés vital de la història.

Es evident que tota concepció educativa; tots els fins plantejats conscientment o inconscient, i, amb això, tot model d'home, intentin aconseguir-se a través d'uns mètodes que tal volta per si mateixos ens diguin clarament la naturalesa ideològica que els encarnen. Però nosaltres seguirem aquesta idea: Tot moviment de Renovació Pedagògica es concreta en una nova concepció didàctica, en una metodologia capaç d'aconseguir els fins proposats. El cas de la didàctica institucionista n'és un més, però tal volta un dels més clars exemples.

Efectivament, l'institucionisme mallorquí, tot basant-se en la filosofia krausista, intentà respondre a les exigències socio-econòmiques de l'inici del capitalisme.

Aspirava a un reformisme social per a la consolidació de la burgesia tot concebut el món panteísticament i l'home com a capaç d'un comporta-

ment ètic del qual emanaria una nova societat.

L'idealisme que es desprèn del que anteriorment he dit ens obliga a situar el moviment pedagògic del nostre estudi dins el corrent idealista de la ciència pedagògica. De fet seguí, pedagògicament, Fröbel i Pestalozzi i, filosòficament, Krause. D'aquesta forma s'arrela dins la tradició que en qüestió d'ensenyança havia seguit Mallorca des d'anys enrera: segueix les pautes que havia marcat l'Institut Balear.

Més tard ens ocuparem de l'aspecte pedagògic; ara hem de dir que la filosofia de l'home ètic, de l'home format en i per el deure en si mateix, en la responsabilitat, en l'honradesa, en el judici crític, en el saber racional, en l'esperit de treball, etc. etc... aconseguirien segons diu Mateu Obrador (1) la «Regeneració Nacional» (2). Precisament tota la seva didàctica es basa en dos principis implícits en l'esmentada idea:

1.—Desenvolupar el sentit del civisme, i

2.—Despertar l'esperit de progrés.

El primer d'aquests principis marca més la importància de la formació que no la de la instrucció, mentre que el segon duu implícita la necessitat d'una instrucció racional i científica; si bé els institucionistes donaren més importància a l'educació que no a la instrucció, ambdues s'imbrinquen mútuament, (perquè allò que els interessava essencialment era formar un home (un HOME en majúscules) que fos capaç d'instruir-se a si mateix.

Socialment, i donades unes estructures inamovibles, tant Cifre de Colònia com Alexandre Rosselló i Mateu Obrador, pretengueren una revolució pacífica, una revolució en la qual l'única arma fos l'educació; perquè ells estaven ben convençuts que un poble format és un poble lliure.

Encara que Cifre de Colònia, com és sabut, ho fes per motius altruistes, i Alexandre Rosselló i Mateu Obrador, per respondre a les necessitats comercials de l'incipient capitalisme; ambdós intenten educar els homes en i per la llibertat. És l'esperit liberal el qui ha de triomfar.

Però ja que compleix enguany el centenari de la fundació de l'Escola

Mercantil per Alexandre Rosselló, i ja que és precisament Mateu Obrador el seu màxim col·laborador i el qui sabé sistematitzar (i publicar) (3) els elements determinants de la didàctica institucionista, ens basarem quasi totalment en aquest gran pedagog si bé no cal oblidar la Institució pollencina.

Dins el contest en què aparegué, l'Escola Mercantil havia de tenir un paper determinant; havia d'agilitzar el mercat, havia de preparar gent professionalment perquè fos capaç de dur a terme negocis mercantils i industrials; havia de «fer» una gent activa i dinamitzadora, autònoma i crítica.

En funció d'això es pretén una escola **activa**, per una part; i una didàctica **racional**, per l'altra. La conjunció d'aquestes dues premisses és el **mètode intuïtiu** (quasi ben bé el que defensaven Pestalozzi i Fröbel) pel qual es desenvolupa la capacitat d'observació, la creativitat, la imaginació, l'esperit de treball i, en definitiva, la capacitat d'interessar-se en l'aprenentatge mateix (4).

Aquest mètode ja sabem que té unes característiques ben definitòries: 1.—Necessita molt de material (encara que pot ésser primari) per a estimular el nin de forma que ell pugui descobrir l'entorn. 2.—Necessita la recerca constant dels alumnes, d'aquí la importància de l'excursió i de les visites com a elements didàctics. Es tracta de crear un esperit d'investigació. 3.—Requereix una disciplina de treball, i 4.—Suposa una relació mestre-alumne de considerable respecte mutu; llavors el paper del mestre és ben clar que serà de guia de l'ensenyament.

Tenint en compte aquestes quatre característiques i recalcant la premissa de RACIONAL, és clar que ha d'esser neutra, és a dir, laica. De fet aquestes característiques no són sinó la concreció d'una ètica que umpl el fons social que pretenien; és a dir, una ètica laica els era necessària per a aconseguir una societat renovada.

Aquesta ètica seria a nivell d'aula l'«esperit» que, segons Mateu Obrador, era imprescindible perquè qualsevol mètode didàctic no decaigués en rutina. D'aquesta forma realça la ne-

cessitat de la creació d'un ambient adequat per a l'ensenyança sense el qual tot procediment educatiu torna estèril.

Per altra banda sabem que l'Escola Mercantil començà amb estudis comercials; però també sabem que aquests foren només una excusa per després anar ampliant l'ensenyança a un màxim de graus possibles (5); perquè el que defensaven era una graduació de l'ensenyament, és a dir que a cada curs hi hagués les mateixes matèries en més o menys grau.

La necessitat de totes elles a cada curs s'explica perquè sols així es podia aconseguir una educació integral de la persona. O sigui que des del seu punt de vista, l'home és un tot, la persona ha d'educar-se globalment, ha de desenvolupar totes les seves aptituds latents (6).

En definitiva: «Se tractava, pues, de possibilitar un desarrollo equilibrado de los valores morales, sociales, intelectuales y estéticos del educando» (7).

Es tractava d'una educació en i per a la vida, d'una educació que no sols ensenyàs uns continguts sinó que educàs el civisme i la socialització, l'ètica i l'estètica de l'home.

Es propugna així una educació completa que a més compleixi la màxima didàctica de «Instruir deleitando». El tractament de les matèries era, com és de suposar, molt diferent al tradicional. Allò que més importa és la defensa que es fa sobre la interrelació de les matèries. Aquestes no són camps tancats que aquí a on acabi una comenci l'altra, sinó que d'una es pot passar a l'altra segons els interessos del nin. Així, doncs, hi trobam aquí, no sols la conformitat, sinó la necessitat d'un mètode globalitzat (encara que per puntualitzar hauríem de dir interdisciplinar).

Així, es defensava l'ensenyança de la lectura de forma globalitzada i no

sillàbica. Es tractava d'aprendre a «llegir, llegint», és a dir es defensa la pràctica com a mètode: cada nin ha de llegir cada dia però tenint esment de que no arribi mai a la fatiga.

Quant a l'aritmètica es pretengué llevar-li tota l'envoltura d'abstracció i aridesa, afirmant que el procediment més adequat és el que segueix l'home racionalment en la vida pràctica; és a dir, anar del concret a l'abstracte; i, per això, primer familiaritzar-se amb el llenguatge convencional de la matemàtica a base d'elements o objectes concrets; després saber operar tenint present que el que importa és que quan operi tengui la «idea» de l'operació que realitza; després amb la pràctica s'arriba a l'automatisme operatiu que li serà necessari per passar a un llenguatge aritmètic el plantejament d'un problema del qual ha d'abstreure la solució. Es tracta de seguir aquest camí: de la comprensió (per exemple del nombre) a la idea, i de la idea a l'expressió (signe gràfic). Com veim tot a la inversa del mètode tradicional.

Quant al dibuix, Mateu Obrador li concedeix molta importància ja que l'educació artística és una part fonamental per a la formació general de l'home. L'educació de l'estètica no ha d'esser exclusiva dels artistes tal com que l'educació intel·lectual no ho és dels intel·lectuals. El dibuix ha d'esser l'expressió dels coneixements en altres matèries i ha d'esser també el primer pas per a l'escriptura.

Pel que es refereix a l'ensenyança de la geografia es tracta de començar per l'entorn immediat fins arribar a la unitat màxima d'espai; o sigui, dur l'infant del que és conegut al que és desconegut, del que es pot veure realment al que cal conèixer per representacions. Així es fa desaparèixer tot esforç d'abstracció tot educant la relació espacial.

Quant a la història, tan falsejada en

ocasions com unilateral en altres, és la matèria que més possibilitats dona de desenvolupar el judici crític, l'esperit d'investigació i recerca, i la possibilitat d'interpretació d'un fet. Al mateix temps educa la noció temporal; i ja que li és més comprensible al nin el passat immediat que el remot no seria mala idea estudiar el procés històric de l'avui a l'ahir tot fent veure la continuïtat d'un fet a l'altre.

Quant a les ciències naturals, és clar que el procés ha d'esser el pròpiament racional i científic: dels fets a les lleis científiques del que és simple al complex i del concret a l'abstracte.

Aconseguir això necessita d'un cos d'educadors que sentin la necessitat d'innovació didàctica, que deixin de banda tots els mètodes tradicionals que com es pot veure s'oposen completament a aquests.

Mateu Obrador estava convençut que en adoptar un nou sistema d'ensenyança s'havia de deixar totalment l'antic sistema, perquè res seria més perjudicial per als nins que la confusió i conjunció dels procediments d'ambdós. Es tracta, doncs, d'una Reforma Pedagògica total.

Ara bé, en la reforma educativa que pretenia, ell sabé sempre diferenciar el possible de l'utòpic, és a dir, Mateu Obrador veia la diferència entre el que es pot fer avui i ara en matèria d'educació, i el que «hauria d'esser»; i va comprendre que la reforma a dur a terme pot estar sempre en funció d'aquell ideal, però mai ésser l'ideal mateix.

(1) El qual juntament amb Cifre de Colpny i Alexandre Rosselló estudiaren a l'Institut Balear, i després dels estudis universitaris foren els introductors del krausisme a Mallorca.

(2) Es tractava de tot un moviment de protesta davant un sistema de coses que no els agradava: era necessari lluitar contra l'immobilisme com a norma.

(3) Mateu Obrador publicà les seves idees pedagògiques al «Boletín de la Escuela Mercantil» i al «Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza» dels quals fou director. Al respecte es poden veure els següents nombres: 16, 17, 18, 19, 29, 31, i 39.

(4) Aquí hi trobam un element didàctic fonamental que ens dona a entendre que els interessava més la formació que no la instrucció dels seus alumnes.

(5) Pensèem que el 1883, i ja amb el nom d'Institución Mallorquina d'Ensenyança, hi trobam des de pàrvuls al nivell universitari, graduació que era la seva vertadera pretensió. Però que quedi clar que des de 1880 l'Escola Mercantil dugué a terme els principis de la didàctica institucionista.

(6) Tornam aquí a trobar una altra característica de l'idealisme pedagògic.

(7) COLOM, A.J. y DIAZ, F.J.A.: **Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea**. Inpresràpit. Palma. 1977. Pàg. 81.

En conclusió, Mateu Obrador, a través de l'actuació didàctica, aconseguí lluitar contra una pedagogia immòvil. El seu fi socio-polític de regeneració nacional, tal volta no ho conseguí plenament degut a una estructura social conservadora que li fou superior a ell i a l'Escola mateixa, però almanco posà el dit dins la plaga: Pretengué per tots els seus mitjans (principalment didàctics) un millorament del sistema d'ensenyança. I encara ara les seves ànsies poden ésser les nostres.

De fet totes les indicacions didàctiques que hem trobat al «Boletín de la Escuela Mercantil» i al «Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza» no són aportacions originals. El mateix Obrador ens diu que s'inspira en dues fonts (la Institució Lliure d'Ensenyança de Madrid i l'École Modèle de Bruxelles) per difondre una bona llavor pedagògica.

Malgrat això, foren indicacions novíssimes per a les escoles mallorquines; significaren tota una revolució enfront d'aquell immobilisme «educatiu» perquè ningú mai n'havia parlat. Al cap i a la fi foren l'anunci dels

principis didàctics de l'ensenyança europea. Mateu Obrador diu clarament en una ocasió que el qui:

«Consigna su disconformidad con el actual estado de cosas, pone al descubierto la llaga señalando el mal y busca el eficaz remedio, bien en su original y propio criterio innovador, o en el ejemplo ajeno, aceptando y haciendo suyas las mejoras y tentativas de renovación, ya formuladas y planteadas en los países que nos aventajan en cultura» (8).

En funció del que he dit, expressam l'acord amb la idea que vaig extreure d'una lectura de Jordi Monés (9) que ens ve a dir que a tota possibilitat d'innovació pròpia li ha d'anticipar necessàriament una posada al dia damunt les innovacions d'altres; a la qual jo hi afegiria també la necessitat del coneixement de la pròpia història.

Però, tornant al tema. Aquestes aportacions revolucionàries per a l'estat de coses que es donava aleshores a Mallorca, foren molt criticades per la premsa conservadora illenca que, com és sabut, contribuí al fracàs de l'Institucionisme, el qual, com ha demostrat Antoni J. Colom (10), determinà tots

els propers fracassos de la ideologia burgesa liberal a la nostra terra.

Avui per avui, totes les esmentades aportacions no diuen res nou als teòrics de l'Educació, però hem de pensar i creure lamentablement que encara ara hi ha qualque escola que no les practica. I això que han passat cent anys. Pareix com si encara no ens n'haguéssim adonat del missatge institucionista: que la didàctica és la peça clau de la reforma en educació.

AINA SEGUÍ I LLOBERA
Inca, Setembre de 1980.

(8) BALLESTER, R.: *Estudio sobre la enseñanza de la geografía*. Palma. 1901. Imp. Felipe Guasp. Pàg. III del Prólogo realizado por Mateo Obrador.

(9) MONÉS, J.: *El pensamiento escolar i la renovació pedagògica a Catalunya* (1833-1938). La magrana. Barcelona. 1977.

(10) COLOM, A.J.: Op. cit.; i VARIS: *L'Educació a Mallorca*. Moll. 1977.

Una novetat important per als nostres infants: **LLIBRETS DE LECTURA PROGRESSIVA** **“DE MICA EN MIÇA”**

Text de Ramon Bassa. Dibuixos a tot color d'Aina Bonner

La col·lecció sencera constarà de vint llibrets, que van introduint diversos grups de lletres, seguint el metode de “Ansa per ansa”.

Llibrets disponibles

1. Pus sopa (p,s)	5. En Daniel, s'indi (d)
2. Ses Ones (n,s,-p)	6. En Puc, es ca (ca-co-cu)
3. En Toni i es patinet (t-m)	7. Ses mosques (que-qui)
4. S'estel (l, i repàs de s-t-n)	8. Sa rata Ruca (r,-,-rr-)

Comandes a

EDITORIAL MOLL

Torre de l'Amor, 4

Telf. 22 41 76

Palma de Mallorca

Publicació subvencionada per

 CAIXA D'ESTALVIS
DE BALEARS
“SA NOSTRA”

Una col·laboració més a sa nostra cultura.

Un cas d'influència institucionista a Mallorca: els inicis de l'activisme escolar

Potser pugui estranyar parlar a Mallorca de post-institucionalisme, i encara més si tenim en compte que l'experiència de la nostra **Escola Mercantil** —després **Institució Mallorquina d'Ensenyament**— només va durar sis anys. I quan parl de les conseqüències institucionistes a la pedagogia mallorquina vull referir-me únicament i exclusiva a la influència que l'institucionalisme mallorquí tengué dins les nostres escoles i esquemes pedagògics obviant, doncs, les referències que la Institució de Madrid aportà a la pedagogia de qualsevol indret de l'Estat espanyol, fins i tot a Catalunya. Trets considerats avui en dia tan «catalanistes» com l'Escola del Bosc i l'Institut-Escola, varen ésser fruits de la influència de la Institució de Madrid. Endemés, la política de renovació educativa propiciada per l'Ajuntament de Barcelona va ésser impulsada i coordinada per Hermenegildo Giner de los Rios (1), regidor des de 1904, de l'ajuntament barceloní i germà petit del director del Col·legi del Paseo del Obelisco.

La nostra experiència institucionista fracassà per diversos motius, entre els quals cal destacar la negativa gestió econòmica i el bloqueig socio-ideològic del reaccionarisme illenc. De totes formes sembla també que en els darrers anys, Alexandre Rosselló manifestà un desinterès per l'experiència escolar i conseqüentment pel credo institucionista que tot inflat d'idealisme creia en l'amillorament de la realitat a través de l'educació (2). Dic això perquè un any més tard, el 1887, trobam n'Alexandre Rosselló iniciant la seva brillant carrera política (si bé des de 1881 era regidor de l'Ajuntament de Ciutat) com a diputat de la Diputació Provincial i per tant mostrant més confiança en la participació activa com a mètode per la transformació de la realitat. Malgrat aquesta hipòtesi, també és ben cert que mai oblidà els aspectes educatius intentant sempre, bé a la Diputació, al parlament o en els càrrecs públics (va ésser Conseller d'Instrucció Pública i Subsecretari d'aquest mateix ministeri) millorar la seva situació.

I és aquesta inclinació per la problemàtica pedagògica d'en Rosselló que farà que Mallorca iniciï el seu camí pels indrets de la renovació educativa que ell mateix havia anunciat a través de l'Escola Mercantil. El fet articulador del que deim, o sia el nexa entre institucions i renovació, es troba, a la Pedagogia mallorquina, en l'acte pel qual la nostra Diputació, tot escoltant les raons d'en Rosselló, becà un mestre —Miquel Porcel i Riera— perquè anàs a estudiar la didàctica dels treballs manuals a l'Escola Normal de Näås (Suècia) el 1890. En efecte, D. Miquel Porcel i Riera constitueix el llaç d'unió entre l'institucionalisme i el moviment de l'Escola Nova. La seva formació i les oportunitats que li donaren per demostrar la seva vàlua són obra dels ex-institucionistes mallorquins, i a la seva obra, els fonaments i punt de partida de les teories i pràctiques escolars, són també típicament institucionistes si bé al mateix temps és capaç de superar aquesta herència i aproximar-se de bon de veres a la pedagogia activa típica ja de l'Escola Nova.

Cal recordar que aquest moviment pedagògic es fonamentà en el concepte d'activitat i que trobà, ben bé evolutivament, tres models teòrics per fonamentar-se: el

Miquel Porcel

naturalista-biologicista, el psicològicista-individualista i el social-sociològicista. I justament serà Porcel i Riera qui dugui a la pedagogia mallorquina cap a aquests corrents, exactament cap al primer d'ells que era aleshores la més evolucionada i desenvolupada fins a tal punt que protagonitzà a tot arreu els inicis de l'activisme i que culminaria ja entrat el segle XX en mètodes tan importants com el de Décroly i Montessori.

Però el nostre mestre, director regent de l'escola de pràctiques de la Normal de Ciutat, va encara més enfora

(1) H. GINER DE LOS RIOS: **Preceptos Pedagógicos**. Olafeta Edit. Barcelona, Palma de Mallorca 1979. Introducció de B. Delgado.

(2) Francesc DIAZ en el seu treball **Alexandre Rosselló, la manipulació d'una utopia**, III Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans, Girona 1979, aporta dates d'interès per conèixer els canvis ideològics d'en Rosselló.

perquè ell mateix és el vertader introductor de la pràctica activa a les nostres escoles, a través del treball i dels tallers tot sintonitzant amb el vertader esperit d'aquest moviment i fins i tot amb l'obra de J. Dewey, ver pare de l'activisme. Ara bé, la curiositat del cas és que en Porcel arribà a aquests camins de la nova pedagogia a través dels elements més típics de la pedagogia institucionista mallorquina. Així, el biologicisme que com he dit va esser el primer model teòric fonamentador de l'Escola Nova és fruit en el nostre autor de la pràctica de les colònies escolars que, si bé foren iniciades per Cossi el 1887, a Mallorca i a partir de 1893 (després, doncs, de l'experiència de Granada de 1890) són propulsades per n'Alexandre Rosselló des de la Diputació. Pel que fa a l'activisme i tal com he dit la seva inclusió prové dels treballs manuals i dels tallers a les escoles si bé Porcel i Riera fonamenta aquests fets en Fröebel, autor imitat a nivell teòric y pràctic pels institucionistes mallorquins, fins a tal punt que la nostra Institució creà un parvulari tot seguint les directrius dels kindergartens.

EL TREBALL I L'ACTIVISME A LA PEDAGOGIA MALLORQUINA

El viatge, que he referit i que el mestre Porcel va fer per tal de seguir els cursos d'Otto Salomon a la Normal de Näas sobre treballs manuals, és l'inici molt probablement del nostre activisme pedagògic post-institucionista. Mai s'ha analitzat el fet d'aquest viatge i crec que val la pena fer-ho. Primerament no es pot dir que l'elecció del lloc i del tipus de curs sia gratuïta; tot al contrari. Alexandre Rosselló insistint que un mestre mallorquí anàs a Suècia per aprendre la didàctica dels treballs manuals aportava a la pedagogia illenca i per primera vegada la possibilitat d'introduir l'activisme a les nostres escoles; perquè hem d'esser conscients: tot mètode actiu des de Montessori a Freinet aporta activitat manual a l'escola com element desenvolupador de les energies infantils. O millor dit, tot activisme és sempre activisme manual en certa mida. Per tot això he de dir que el fet del treball manual no es pot veure com l'aprenentatge per part d'en Porcel i Riera d'una didàctica per a una assignatura concreta i determinada; al contrari, la seva estada a Näas implica el fet de comprendre tota tasca pedagògica des d'una perspectiva diferent, i evidentment, des de l'activisme infantil. Però el nostre mestre va molt més enfora al concretar l'activisme escolar amb el treball, tot integrant-se dins el corrent de l'Escola Nova que culminarà amb l'Escola del Treball de G. Kerschsteiner, amb la diferència que la seva postura és molt més equilibrada que la del pedagog alemany: «Es preciso que la escuela siga siendo la escuela; ésta se propone el desarrollo integral de las facultades, incluso la que podríamos llamar aptitud natural para el trabajo; así, pues, la enseñanza de los trabajos manuales en la escuela primaria no es ni puede ser una rama independiente del sistema general de educación, una asignatura agregada del programa, sino que debe constituir una parte integrante del mismo, estar basada sobre principios pedagógicos y ayudar a la formación primaria completa del hombre» (3), i més envant clarifica encara més el sentit equilibrat del seu pensament respecte al treball escolar: «La enseñanza del trabajo manual ha de favorecer la educación general i no proporcionar el aprendizaje de oficios» (4). Tot això no implica emperò la seva afirmació respecte a la necessitat del treball; així a les conclusions del seu llibre sobre el tema afirmarà: «la organización de talleres para la enseñanza de los trabajos escolares debe ser reconocida como necesidad imperiosa que se deja sentir en todas partes y que es preciso satisfacer» (5).

Un altre aspecte de la seva doctrina i que és necessari tenir en compte és que, malgrat la seva posició en absolut extremista no abandona la perspectiva social del treball; per ell el treball és un element que és necessari per a complementar les exigències de la vida social (6),

i si comparem el que hem dit amb en Dewey —«La escuela debe ser un ambiente de vida y trabajo»— (7), veurem en la seva justa mesura la importància que tengué Näas per a la formació i desenvolupament del pensament pedagògic del mestre mallorquí.

Reafirmam el que deim tot fent una comparació amb la pedagogia catalana que sempre ha estat considerada a Mallorca com a cap i guia de la nostra renovació educativa, quan només la incultura sobre el nostre passat educatiu i les modes ideològiques tan sovint manipulades en benefici propi són el sustent d'aquestes aberracions. A mode d'exemples que defensa la nostra opinió, diré que les Colònies Escolars s'iniciaren a Mallorca el 1893, o sia 15 anys abans que a Catalunya (8). El Principat es considera com el primer lloc de l'Estat espanyol on s'aplicà el freinetisme al voltant dels anys trenta, tot introduït per un inspector murcià, Herminio Almendros, i en canvi els mallorquins, fins i tot a llibres sobre la nostra educació, s'obliden que a Mallorca, a Lluçmajor concretament, un mestre, Rufino Carpena, duia a terme una revista. **El Educacionista**, on ja col·laboraven en la seva gestació i redacció alumnes de la seva escola. Això passava el 1912 i Freinet aleshores complia 15 anys i poc pensava en revistes, textos lliures i impremtes.

Podem dir, doncs, que el mateix passà amb els treballs manuals a Catalunya. Així quan Rosa Sensat organitzà la primera Escola d'Estiu el 1914, els tres cursets que s'impartiren varen esser: El mètode Montessori, la didàctica del dibuix (9) i la dels treballs manuals. O sia que vint-i-un anys després s'adonaven de la importància dels treballs a l'escola, quan aquí, a Ciutat, durant tot aquest temps comptàvem amb un llibre —**Los trabajos manuales en la escuela primaria**— que explicava els materials, eines, modes, formes... etc. de dur a terme les

llegiu

**mallorca
socialista**

**la revista
de l'esquerra
mallorquina**

PSM

Partit Socialista de Mallorca

carrer Temple, 7 Ciutat

activitats més increïbles a les escoles i que era fruit de l'estada a Nâas del seu autor. De la fita tan avançada que suposà aquesta obra d'en Porcel i que fou reeditada de bell nou el 1915, es pot informar fins i tot el seu avanç respecte a les alternatives més radicals de la Pedagogia Catalana. Així en el número 1 del Butlletí de l'Escola Moderna d'en Ferrer i Guardia, a l'any 1907 i, tot reproduint un escrit de Kropotkin, es pot llegir: «Habrà que recurrir a la enseñanza integral, a la enseñanza que por el ejercicio de la mano sobre la madera y los metales habla el cerebro y lo ayuda a desarrollarse... se deberá llegar a la integración del trabajo manual con el trabajo cerebral» (10). I si deim ara que Porcel a Suècia es matriculà a un curs de treball sobre fusta i que en el primer capítol del seu llibre afirma: «Pero la educación intelectual y física están tan íntimamente ligadas que ni una ni otra pueden ser cultivadas aisladamente so pena de dejar incompleta la obra del perfeccionamiento del hombre» (11), ens trobam quasi amb les mateixes paraules, i evidentment amb el mateix pensament que expressava l'Escola d'en Ferrer per llavis d'un dels pares de l'anarquisme.

Ara bé i tal com deïem al principi, és curiós i necessàriament senyalar que per a D. Miquel la font del treball manual es trobi a Fröebel. Tant és així que dedica a l'autor alemany tot un capítol del seu llibre sobre el tema (12). O sia que el motiu del seu aprenentatge sobre el treball escolar així com el fonament teòric del mateix es troba en el nostre autor en l'institucionisme mallorquí. Pel que fa al primer aspecte cal recordar que fou becat gràcies al bon quefer d'Alexandre Rosselló per la Diputació i respecte al segon també hem de dir que Fröebel practica i teòricament va ésser conegut a Mallorca gràcies a l'activitat de la Institució Mallorquina d'Ensenyament quan s'instal·là al carrer de la Glòria tot inaugurant un parvulari segons el mètode Fröebel.

Intentant explicar més profundament el nexe d'unió d'en Porcel amb la influència institucionista diré ben bé de passada que, per a Fröebel, l'activitat és la realitat universal (pensau que estam davant un idealista) que es concreta en forma de joc en el nin, de treball en l'home i de creació en Déu (13) i que en el mateix autor l'activitat manual —els mètode dels «dons»— es transforma en el parvulari en vertader joc. Així en Porcel i Riera tot referint-se a Fröebel escriu: «El insigne pedagogo alemán había comprendido mejor que sus jactanciosos predecesores la necesidad del movimiento y el instinto creador del niño» (14), arribant a dir de forma que no ofereix cap dubte: «La enseñanza de los trabajos manuales ha de tener por base los principios de los kindergarten (Jardines de Infancia) de Fröebel...» (15).

Reafirmam la nostra opinió quan intentam l'estudi del que pensava D. Miquel respecte al joc —uns dels activismes d'en Fröebel que com hem vist es relacionava també amb els treballs manuals a través del mètode dels Dons. Considera que és una forma d'expressió del nin, fonamental com element educatiu per la influència que pot tenir sobre l'educació moral (vet aquí una altra idea institucionista) (16). Porcel i Riera en el mateix treball que comentam culpa les institucions escolars que el nin no tengui iniciatives i manqui d'activitat, considerant que les reformes de les nostres escoles han de contemplar la introducció de nous jocs i de material —joguines— per tal de dur-los a terme (17).

És per tant evident el paralelisme entre les aportacions d'en Porcel i les teories fröebelianes o, si es vol, el seu pensament es mou entre l'obra del pedagog alemany i els inicis primerencs de les noves formes educatives típiques i pròpies de l'Escola Nova. La demostració, la tenim en el fet que dins la seva obra hi ha un viu interès per les dues activitats típiques de la pedagogia d'en Fröebel: el joc i el treball, malgrat que el nostre autor, per raons del viatge a Nâas i perquè també tenia una major incidència damunt l'escola, s'ocupà preferentment de la segona.

De forma idèntica podríem demostrar com del fet institucionista de les Colònies Escolars que ell mateix inicià a Mallorca el 1893, gràcies també al bon quefer de n'Alexandre Rosselló dins la Diputació, va possibilitar la inclusió del biologicisme com element científic de l'educació, aportant en aquest sentit un altre aspecte típic de l'Escola Nova a la pedagogia mallorquina. Evidència el que deim el seu llibre sobre les Colònies Escolars (18) que més que ésser un diari sobre una d'aquestes experiències —tal com pretén el seu títol— es converteix en un vertader tractat d'antropometria i per tant en una de les primeres obres d'Antropologia Pedagògica de la nostra cultura. Per tenir consciència de la importància d'aquest fet sols cal dir que Maria Montessori, publicà el 1914 —D. Miquel ho féu el 1901— la seva Antropologia Pedagògica que si bé incomparable a nivell teòric estudia de fet les mateixes qüestions i aspectes que intuïtament desenvolupà Porcel en la seva obra sobre les colònies del Port de Sóller.

De totes formes això és ja un altre tema que donaria joc per moltes pàgines més. Crec, no obstant, que d'acord amb el que hem vist es pot parlar a Mallorca d'un post-institucionisme que aportà i conjugà la funció d'ésser pont entre la pedagogia de la nostra Escola Mercantil i el moviment de renovació educativa que, de mans de l'Escola Nova, tengué també a Mallorca un cert protagonisme. En definitiva sense institucionisme a l'illa i per tant sense la nostra experiència institucionista, s'hagués retardat més el coneixement de les noves realitats pedagògiques i de les noves formes educatives.

ANTONI J. COLOM I CANYELLES

* * * * *

(3) Miquel PORCEL i RIERA: **Los Trabajos Manuales en la Escuela Primaria**. Impr. Tipogràfica Provincial, Palma 1892. Vegi's el capítol 4, titulat «Sistemas y Métodos».

(4) *Ibidem*.

(5) *Ibidem*. Vegi's concretament la conclusió n.º 5 del seu treball, Pàg. 158.

(6) *Ibidem*. Conclusió n.º 1, Pàg. 157.

(7) Citat per Renzo TITONE: **Metodología Didáctica**, Edit. Rialp, Madrid 1970, Pàg. 645.

(8) J. VENTALLÓ: **Les escoles populars ahir i avui**, Nova Terra, Barcelona 1968. Vegi's el capítol III. Les colònies escolars es dugueren a terme a Catalunya per la influència d'Hermenegildo Giner de los Ríos.

(9) Vegi's el cap. VI del llibre d'en Porcel ja esmentat, titulat «El Dibujo en la Escuela».

(10) Vegi's: Boletín de la Escuela Moderna, Barcelona, 1907, n.º 1.

(11) M. PORCEL i RIERA: **Los Trabajos Manuales en la Escuela Primaria**. Opusc. cit. Cap. I: «El trabajo Manual Escolar».

(12) *Ibidem*, Cap. VII: «El Método de Froebel».

(13) F. FROEBEL: **La Educación del Hombre**, Jorro, Madrid

(14) F. FROEBEL: **La Educación del Hombre**, Jorro, Madrid s/d

(15) M. PORCEL i RIERA: **Los Trabajos Manuales en la Escuela Primaria**. Opusc. cit. Vegi's capítol III: «Bases pedagógicas del trabajo Manual».

(16) Es la segona conclusió d'*ibidem*, exactament el punt e, Pàg. 158.

(17) Consultau «El Magisterio Balear», any 1904, Pàg. 42: M. Porcel i Riera: **Juegos Escolares**.

(18) *Ibidem*.

(19) M. PORCEL i RIERA: **Diario de una Colonia Escolar en el Puerto de Sóller**, Tipografía Soler, Palma 1901.

Bibliografia sobre la Institució Mallorquina d'Ensenyament

Jaume POMAR.

Ensayo histórico sobre el desarrollo de la instrucción pública en Mallorca.

Tip. de F. Soler Prats. Ciutat de Mallorca, 1904.
Rafael BALLESTER.

Bosquejo histórico sobre la instrucción pública en Mallorca.

Tip. de F. Soler Prats. Ciutat de Mallorca, 1904.
Joan ALCOVER.

Don Alejandro Rosselló, hijo ilustre de Mallorca.

(Discurso leído en la sala de sesiones del Ayuntamiento de Palma el 31 de diciembre de 1919).
Obres Completes. Biblioteca Perenne. Selecta.
Barcelona, 1951. (Pàgs. 597-604).

Gaspar NICOLAU.

La institución libre de enseñanza mallorquina.

Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona, 1973 (Inèdita).

COLOM, A.J. i F. DIAZ.

El fracaso del krauso-institucionalismo en Mallorca.

Mayurka, n.º 16. Palma, 1976.

COLOM, A.J. i F. DIAZ.

D. Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil dins y'EDUCACIÓ A MALLORCA, (APROXIMACIÓ HISTÒRICA).

Edit. Moll. Ciutat de Mallorca, 1977.

COLOM, A.J. i F. DIAZ.

Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea.

Caixa d'Estalvis de Colonya. Pollença-Palma, 1977.

COLOM, A.J. i G. JANER MANILA

Guillem Cifre de Colonya i la «Institución Libre de Enseñanza».

LLUC, desembre de 1977.

JANER MANILA, Gabriel.

Krausismo y educación en Mallorca.

CUADERNOS DE PEDAGOGÍA n.º 34.

Barcelona, octubre 1977.

Francesc J. DIAZ.

Alexandre Rosselló, la manipulació d'una utopia.

III JORNADES D'HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ ALS PAÏSOS CATALANS.

Girona, 1979.

Librería Jovellanos

UN SEGLE AL SERVEI DEL LLIBRE
I DE LA CULTURA

Jovellanos, 1

Tel. 22 14 66

CIUTAT DE MALLORCA

XARXA CULTURAL S. A.

Una colla de serveis culturals a ca vostra

Adheriu-vos-hi: c/. Ample, 35. Barcelona - 2

Dinamització cultural

a les biblioteques i cases de cultura

de «la Caixa»

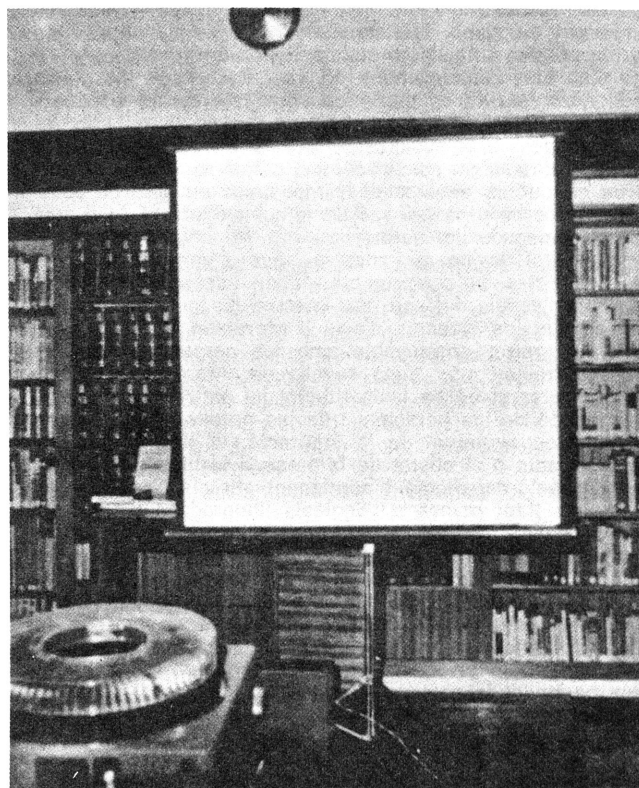
Tenim a les mans el **dossier** de «Dinamització cultural» dins el programa BIBLIOTEQUES I CASES DE CULTURA DE «LA CAIXA», per enguany, a les Balears. És una altra iniciativa de l'OBRA CULTURAL DE «LA CAIXA» que ve a completar, de forma prevalent, les activitats de «LA CAIXA» A LES ESCOLES ja que prioritàriament s'escullen aquelles poblacions on no actua aquesta darrera iniciativa de l'esmentada OBRA CULTURAL.

L'any passat a Mallorca ja es dugué a terme l'activitat cultural a les Biblioteques de «La Caixa», tal com informàrem des de les planes de la nostra revista. L'experiència es féu a una dotzena de poblacions. Enguany seran 23 les poblacions de les nostres Illes que es beneficiaran d'una sèrie d'activitats que els són ofertes en gran nombre i de les quals en triaran quinze.

Cal advertir, d'entrada, que són dos els programes indicatius que s'ofereixen: un per a adults i l'altre per a infants.

L'índex ja és prou suggestiu de l'envergadura de l'obra cultural programada per a aquelles poblacions que tenen biblioteca de «LA CAIXA» o una casa de cultura on desenrotllar les activitats. Aquestes es divideixen en cursets, conferències sobre cooperativisme, excursionisme, història d'Eivissa, Mallorca i Menorca, literatura, natura, sanitat i sociologia; vénen després audiovisuals i espectacles: guiterra, poesia, cinema amb títols força interessants.

Les activitats infantils, per la seva banda, es divideixen en aquests temes: aprendre a escoltar, l'hora de la rondalla, confecció de figures amb «pasta de pa», taller de fang, taller de màscares, taller de titelles, teatre, orientació professional, rondalla màgica, tècniques de gravat: linòleum. Quant a espectacles hi són programats: En Joanet des flabiol, N'Espardenyeta i el Rei, El dimoni Cucarell, L'abat de la Real (pel grup de teatre Cucorba); Les màgiques pirules i

El príncep i la molinera, pel grup de teatre de l'escola d'arts i oficis.

Com s'escriu a l'encapçalament de l'índex, les activitats a les biblioteques de «LA CAIXA» de l'any passat potenciaren la biblioteca com a focus de divulgació cultural. La dinamització cultural no és una novetat ni un projecte: és un programa estable. Es presenta, doncs, el tercer dossier d'activitats del pla de DINAMITZACIÓ CULTURAL DE BIBLIOTEQUES I CASES DE CULTURA, esperant que cada vegada més siguin aquestes activitats un bon motiu per a fruir de la cultura i apropar la gent als llibres.

El divorci entre la fe i la llei civil

¿LA GUERRA «CIVIL» DEL DIVORCI?

S'ha tornat a armar la guerra del divorci. Guerra política i religiosa. Guerra bàsicament humana, diria, perquè és l'home com a tal el que està en el mig de la qüestió, abans i al marge de consideracions ciutadanes o creients. És una demostració més que amb freqüència l'home és pres per un camp de batalla pels estratègies aprofitats de la política i pels jerarques fanàtics de la religió.

De bon començament cal reconèixer que l'Església suggereix als altres que reconguin els errors o pecats però ella mateixa és ben sàvia en fer-ho. La qüestió sexual en general, i aquesta del divorci en particular, l'obliguen a entonar un consirós «mea culpa», aclaridor d'idees i de conductes equivocades, imposades en nom de Jesucrist (més bé diria per raó de temor i d'infern) i en nom de l'anomenada llei natural.

El títol de «mare i mestra», que a voltes s'ha donat a si mateixa, la comprometen a un assenyat mestratge après a l'escola del seu únic mestre Jesús i amb les troballes que les ciències d'avui li ofereixen, com també a una maternitat entrançable amb les persones, que com més sofreixen més filles seves són. Amb tot l'Església ha procurat el bé de la institució del matrimoni, transcurant el bé de les persones i de les parelles. Crec que el col·locar-se al servei de la institució, la llei, la norma i el contracte o al costat de la persona la llibertat i l'amor és un bàsic desafiament permanent per als cristians.

Fins i tot manca a l'Església l'honradesa —tal volta la vergonya— de qui nega la possibilitat del divorci a les parelles o a l'administració, quan ella mateixa aplica «el divorci», per mitjà dels seus Tribunals, encara que li diguin declaració de nul·litat o anul·lació en casos excepcionals. «El món» és més directe —tant de bo que ho fos més encara— en anomenar les coses pel seu nom. No en parlem de quan sembla concedir-se la nul·litat a qui ha tingut la sort de «trobar» una justificació per «divorciar-se», un tribunal (encara que sigui en el Zaire) i uns doblers, és clar.

ESTABILITAT - DIVORCI

No prenguem la qüestió des del punt de vista sentimental ni relacionem automàticament divorci i pecat. Tant l'estabilitat de la parella com la ruptura (el divorci) és un fet humà i social. Sembla indiscutible que el matrimoni, a través d'èpoques, cultures i sistemes socials, s'ha considerat unió d'home i dona de llarga durada, intencionalment estable. El matrimoni és, doncs, un projecte estable, ferm, sòlid de vida en comú. És distint de les relacions amoroses o sexuals ocasionals. Estabilitat de la relació conjugal basada en la naturalesa de l'amor, totalitzant, permanent i constant creixent i incondicional. Estabilitat deguda també a les dimensions socials, comunitàries i familiars que comporta.

Ara bé, per mil i una circumstància, —i aquí sí que hi cap una amplària o estretor legal i prudent o excessiva— i per la limitació humana pot haver-hi fallides i desfetes, i n'hi ha. De fet es dona el divorci. Fet admès socialment i legislat per ajudar la convivència.

Certament hem de comptar amb la dialèctica entre l'aspiració, l'ideal, el desitjable i la realitat. Tant el compromís feel com la limitació i l'error són humans. La capacitat de relació i els fenòmens culturals i històrics afecten de ple la parella i cada u. Així considerem el matrimoni com unió estable i ferma per l'amor, però no indissoluble per naturalesa o per llei natural, «perquè sí» podríem dir. La mateixa església catòlica ha declarat dissolts matrimonis «naturalment» vàlids i legítims.

Per tant, la llei civil d'un Estat pot reconèixer el divorci. Les lleis no han d'imposar els principis morals d'una església ni forçar consciències. La llei civil del divorci significa la possibilitat que s'ofereix a situacions reals de posar fi legalment al matrimoni roït, de tal manera que les persones quedin lliures per contreure'n un altre legalment. No s'imposa l'ús de la llei a ningú. No és cap refús de l'estabilitat del matrimoni. No és una «crida» a «descasar-se». No afavoreix els errors, sinó que ajuda a no marginar ningú per les equivocacions o pels fracassos.

RÀDIO POPULAR

una amiga de tot lo dia

C. O. P. E.
MALLORCA

La llei ha d'afavorir l'autenticitat de les relacions humanes i socials.

Les raons contra la permissió legal del divorci per a les parelles fracassades («el divorci engendra divorci», «els fills!») poden contemplar-se amb la prudència jurídica necessària, però no són consistents per arribar a negar-lo, com tampoc pesen de fet, per desgràcia, raons tan importants com el dret al treball estable, una vivenda digna i ampla, l'escola gratuïta, els imprescindibles espais verds... Raons que ataquen també el matrimoni.

MATRIMONI EN EL NOU TESTAMENT

En el Nou Testament certament la fidelitat i l'estabilitat de la unió conjugal són altes i exigents. Més que a les legislacions de llavors i d'ara. Principalment respecte a la dona, punt més débil. Se'ns dona la visió del matrimoni imatge i signe de l'amor total i per sempre de Déu als homes. Podríem parlar aquí d'amor indissoluble i indefectible.

Hi ha passatges d'excepció (Mt. 19,9 i 5,32; 1 Cor. 7,12-15) que reflecteixen situacions concretes tensionals o dialèctiques entre el principi radical de l'ideal o de la meta i les fallides a tractar amb condescendència i realisme misericordiós.

Si el pensament de l'església fos més pastoral —més creient i evangèlic— que jurídic i legalista, no hauria de recórrer ni a «subterfugis» de declaracions de nul·litat ni als «privilegis paulí i petrí». L'església de la Reforma i de l'Ortodòxia reconeixen, amb major sinceritat, els casos en què la vida conjugal ja ha perdut, diguem, la força sacramental per manca de l'amor bàsic; i el viure junts, aleshores, no és més que un antisigne i una profanació. «La indissolubilitat forçosa» empeny a la mentida i no millora la llibertat necessària per a qualsevol decisió i comportament humans.

El mateix concepte de matrimoni «ratificat i consumat» mereix avui un aclariment. El matrimoni «ratificat», és a dir vàlid legalment i celebrat sacramentalment, ¿té suficientment en compte, posem per cas, la llibertat i la fe personal? ¿El matrimoni «consumat» ho és sexualment o en primer lloc psicològicament, existencialment?

CONCLUSIONS

Podem arribar a les següents conclusions:

1.—Els cristians han d'anunciar de paraula i d'obres, l'ideal evangèlic del matrimoni com a comunitat d'amor i com entrega a un projecte comú de la parella, generosa, total i de per vida.

2.—La qualitat bàsica natural del matrimoni és la ferma estabilitat basada en l'amor, bé importantíssim per als esposos, per als fills i per a la comunitat.

3.—Però la ruptura real i irreversible de la vida matrimonial reclama la possibilitat d'un recurs al divorci. Una legislació prudent a aquest respecte servirà millor a l'estabilitat de la família que certes cegueses i batalles.

4.—«Davant la nostra realitat social, afirma la tercera conclusió del «Simposi sobre conveniència i necessitat d'una llei de divorci a l'Estat Espanyol», que tengué lloc a Barcelona el 26 de Maig, promogut pel Grup Cristià de Drets Humans, en la qual «existeixen tants de matrimonis trencats amb les seves diverses conseqüències, la promoció del bé comú consistirà, ara i ací en crear un espai jurídic a aquest drama real de la nostra societat, al qual puguin acollir-se tots aquells a qui la consciència els ho permeti».

La conclusió n.º 11 afegeix: «Atesa la situació real a l'Estat Espanyol i examinades les connotacions sociològiques en què es produeix l'actual procés de canvi, entenem que, per respecte al pluralisme dels ciutadans, és convenient i necessari desenvolupar el text constitucional promulgant una llei reguladora de les causes civils de dissolució o de divorci, deixant sempre ben garantit el caràcter estable del matrimoni i el respecte al sagrament».

5.—«En un règim de llibertat religiosa, —diu la conclusió n.º 4— els catòlics no poden imposar, ni directament ni indirecta, les exigències de la doctrina i la disciplina catòlica de la indissolubilitat als qui no comparteixen la mateixa fe. L'Església ha d'evitar absolutament de baixar al camp de la lluita política en el problema del divorci i presentar batalla per aquesta qüestió. Però l'Església sí que ha de demanar que la llei civil contempli tota la panoràmica de la família i tenguí en compte els valors ètics que li són inherents, concretament una exigència de l'amor mateix i del bé social».

Però el legislador no està obligat a aixecar a norma legal les exigències evangèliques.

6.—«L'Església, —insisteix la cinquena conclusió— hauria de potenciar molt més la preparació dels batejats per al sagrament del matrimoni i ajudar pastoralment els matrimonis cristians, de manera que, alhora que proclama l'ideal de la indissolubilitat, col·labori activament, en la pràctica pastoral, a evitar les causes que poden ser motiu de ruptura i de possible divorci. La societat hauria de promoure una preparació voluntària pel que fa a les dimensions humanes del matrimoni, per aquells que es vulguin casar pel civil».

L'Església, en situació de cristianitat, ha de saber que els «batiats» i «casats» per l'Església o «en cristià», en moltíssims de casos, poca fe personal aporten a la celebració sacramental, propiciant un gran clima d'hipocrisia.

7.—Deixant a les autoritats civils la funció de legislar i jutjar en aquesta matèria (encara que hi hagi qui demana uns àgils i renovats Tribunals eclesiàstics), l'Església s'esforçarà a servir l'amor, la reconciliació i el perdó. Aquestes actituds, endemés, continuen essent per a un cristià les primeres en tot conflicte.

8.—La fe no ens treu de la realitat i aleshores davant la ruptura irreparable de la parella per falta d'amor, de part o banda, s'ha d'ajudar a recuperar les persones i la pau —no el bé del vincle matrimonial ni el bé de la impersonal fe— cercant camins i solucions i mai tancant les portes de la possibilitat d'un nou matrimoni. D'aquesta manera, ho declara la 10.ª conclusió del referit Simposi: «Seguint la pràctica pastoral de l'Església catòlica a d'altres països, els batejats que s'han acollit al divorci civil, hagin o no contret noves nupcies, no haurien d'esser considerats com a exclosos de la comunitat eclesial, ni com a pecadors públics. Les comunitats haurien de trobar la manera, almenys en certs casos, d'acollir-los en el seu si, acceptant la nova situació que han pres en consciència».

BARTOMEU BENASSAR I VICENS

Ramon Muntaner, aquell home bo, ingenu i entusiasta, símbol primerenc i preclar de la nostra consciència nacional, afirma en el capítol 130 de la seva crònica «que els ballesters catalans tots són tals, que de nou sabrien fer una bal·lesta, sí que cascú sap atersar sa bal·lesta, e sap fer una vira, a un matràs a corda, e encordar e lligar, e tot ço qui a bal·lester pertany; que catalans no entenen que sia bal·lester negun si no sap, del començament tro a la fin, tot ço qui a bal·lesta pertany. E així porta tot son arreu en caixa, con si habia a tenir obrador de bal·lesteria, e negunes altres gents açò no han; que els catalans ho aprenen ab la mamella e'l queix, e les altres gents del món no ho fan; per què los catalans són los pus sobirans bal·lesters del món».

Les belles, expressives, fervoroses paraules del bon cronista eren recordades per Francesc de B. Moll, en referir-se a l'enyorat amic a qui avui retem homenatge, quan celebràvem, fa una vintena d'anys, en un temps de nit difícil mentre tot just apuntaven unes lluissors d'alba incerta i combatuda, l'acabament d'aquell gran diccionari de la llengua dels Països Catalans anomenat **Diccionari català-valencià-balear**. Una obra fonamental de filologia, però també, en el temps i en el lloc que per a bé i per a mal ens ha tocat de viure, una obra fonamental de bal·lesteria; perquè quan la cultura nacional d'un poble, quan la llengua nacional d'un poble, signe major i inequívoc d'identitat, són negades i vexades i perseguides, aleshores els mots han d'esdevenir per força feridors i la dinàmica cultural art i traça de bon bal·lester.

És emocionant imaginar que algun remotíssim avantpassat del nostre amic havia format part —un entre tants— d'aquells estols que arboraven l'entusiasme de Ramon Muntaner —«los catalans són los pus sobirans bal·lesters del món»—, i que, a través de generacions i generacions, li trametia, juntament amb el cognom, l'herència d'una fidelitat capaça dels heroïsmes més obscurs i més quotidians, d'una tenacitat a prova de derrotes, d'humiliacions i de defalliments, d'una fe insubornable en el futur nacional del nostre país, dels nostres països. L'heretat d'una lliçó apresada «ab la mamella e'l queix», que va donar sentit i contingut a tota la seva vida. L'exemple ple d'homes com Joan Ballester ens fan sentir segurs del nostre esdevenidor.

A Joan Ballester li lluia sempre en el fons de l'esguard l'espurna de l'esperança i el seu rostre infantivol s'il·luminava de joia quan podia endevinar, enmig de les malvestats més greus, un inici de recobriment, una passa, per petita que fos, cap a aquell ideal que li guiava l'existència. No hi ha dubte que Joan Ballester era un somiador, un il·lús en el més pur i noble sentit de la paraula; però de cap manera un somiatruïtes. La seva fe en els Països Catalans era lúcida, serena, plena d'una coherència rigorosa, i la seva tasca de treballa-

Un ciutadà dels Països Catalans

Parlament llegit dia 4 de novembre amb motiu de l'homenatge dedicat per Òmnium Cultural i la «Penya Joan Santamaria» a la memòria de Joan Ballester i Canals.

dor de la cultura i de lluitador pel nostre recobriment nacional va obeir sempre a un pragmatisme eficient i impecable. Com el seu hipotètic avantpassat, Joan Ballester portava «tot son arreu en caixa» i sabia ben bé com fer una bal·lesta, i atersar-la, i fer una vira, i un «matràs a corda», i encordar i lligar. Vull dir que en cada conjuntura, en cada moment de perill i de combat, sabia quina era l'acció més eficaç i hi esmerçava tot el seu esforç, tota la seva experiència, tota la seva immensa, inextinguible capacitat de treball i de sacrifici. Joan Ballester tenia les idees molt clares i en la lluita per la cultura veia la clau de volta de la reconstrucció de la nostra nacionalitat íntegra i integral, sense mutilacions arbitràries ni retalls contra natura.

Francesc de B. Moll ha evocat aquests dies la seva labor al front del secretariat de l'Obra del Diccionari: «Amb una dedicació total, gairebé heroica, va organitzar el gran aparat de propaganda patriòtica a base de conferències i escrits, de Festes del Llibre i d'Exposicions espectaculars, no sols a Barcelona sinó a moltes contrades del Principat i del País Valencià, i també es va embarcar cap a Mallorca per encoratjar els illencs a cloure feliçment la gran obra mallorquina».

A partir d'aquí, l'horitzó de la feina de Joan Ballester es va anar eixamplant progressivament, generosament: aquelles primeres temptatives de dotar la literatura catalana d'algunes publicacions periòdiques i a l'abast com foren **L'ocell de paper** i **Quart creixent**, i, tot seguit, els quaderns de les **Edicions d'Aportació Catalana**, una poderosa eina de propaganda al servei de la comunitat cultural i nacional dels Països Catalans. A poc a poc, la modesta oficina de publicitat que tenia oberta en el carrer del Consell de Cent, mig llibreria, mig magatzem, mig centre d'informació, esdevenia un cau de conspiracions per la cultura perseguida i prohibida. Tot plegat li valgué interrogatoris, multes i presons. Joan Ballester ho va patir i ho va acceptar tot sense una sola queixa, sense que ni un sol moment l'assaltàs la defallença ni s'entelàs gens ni mica aquella lluisor d'esperança que li espurnejava als ulls. Joan Ballester era un home de debte lul·lià, i, com Ramon Llull, acoblava en el seu esperit els més alts insomnis de l'idealisme amb la visió pràctica de la realitat i de l'acció. Dels anys cinquanta fins a ara mateix,

no hi ha hagut en els Països Catalans ni una sola tasca encaminada a la potenciació de la nostra comunitat nacional que no hagi comptat amb la presència, amb l'ajut i amb la col·laboració eficaçíssima de Joan Ballester.

¿Quants aplecs, quants actes, quantes trobades d'afirmació patriòtica deuen haver estat impulsats i organitzats per ell en el curs dels darrers vint-i-cinc anys? Sempre el recordaré, somrient i cordial, donant instruccions i fent recomanacions, a bord d'aquells autocars semiclandestins que els anys cinquanta, els anys seixanta, trescaven tots els camins dels Països Catalans. Joan Ballester va esser sempre una presència activa i actuant en la lluita difícil, tenaç, obscura i al capdavant gairebé guanyada.

¿On el vaig trobar per darrer cop? Tal volta a Gandia, qui sap si a Mallorca, o per ventura en un d'aquells fulgurants aplecs nacionalistes de la plaça de bous de València. Una mica entelat ja per la fatiga, l'entusiasme es reflectia en el seu rostre pur, ingenu, d'infant, i la flama de l'esperança li espurnejava encara, impertorbable, a la mirada. En els darrers temps, des d'una actitud insubornable d'independència, Joan Ballester havia esdevingut la veu de la consciència dels Països Catalans. Enfront del necessari tripijoc de la política oficial, edificava les més nobles utopies; unes utopies no menys necessàries per tal de salvar-nos la il·lusió i de preservar-nos de la tristíssima florida del desencís.

Una feinada immensa de la qual no va treure el més mínim profit personal; ans al contrari: penúries, dificultats i patiments. «Entre tots ho farem tot», vet aquí el lema que va presidir la seva vida, la seva obra de militant; vet aquí el lema que cal que no oblidem mai.

Que l'exemple de Joan Ballester sigui un nord per a tots nosaltres. Ell no va voler assumir mai cap mena de protagonisme, i, despulat de tota casta de vanitats, es va lliurar al treball fosc, eficaç, quotidià, incansable. Com aquells anònims bal·lesters que Ramon Muntaner va lloar amb paraules insignes. Va servir la nació amb totes les forces i amb tota l'ànima; mai no va ambicionar cap glòria ni cap recompensa. Només la glòria i la recompensa d'haver estat senzillament, amb tota puresa i tota la vida, un ciutadà dels Països Catalans.

JOSEP M. LLOMPART

El meu amic Joan Ballester

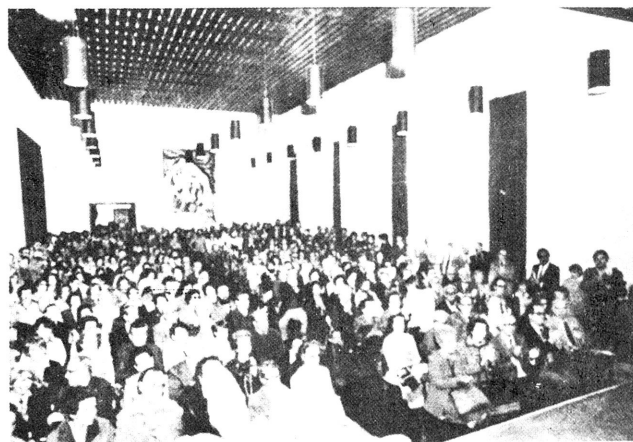
Aviat farà set anys que vaig arribar a Barcelona per prosseguir els meus estudis de Filosofia Catalana. Havia fet els dos primers cursos «comuns» a Palma i ara anava a començar l'especialitat. Era el temps del famós calendari «juliano», per això en lloc de començar l'octubre, com sempre s'havia fet, vàrem començar el gener. Un curs que s'inicià estranyament i continuà ben accidentat... Va ser l'any que assassinaren en Puig Antich, amb policia sempre seguit per la Universitat... Bé, era la tònica general de sempre, en aquella època.

Jo ja coneixia Barcelona, però no en coneixia encara els caus culturals i catalanistes. Encara no sabia ben bé on acudir quan volia un llibre en català, perquè la primera impressió era que allò era per l'estil de Mallorca, on els llibres en català eren una immensa minoria. Aquest problema, però, prest el vaig tenir resolt, puix que tot d'una un dels meus professors me digué que en trobaria molts —com que dir «tots»— a una llibreria que es deia «Públia» que hi havia molt a prop de la Universitat, al carrer Consell de Cent, just a darrera. Hi vaig anar i, efectivament, hi vaig trobar tot de llibres en català... Mai no n'havia vists tants de junts!

Així va començar la meua amistat amb la família Ballester. Les meues entrades i sortides d'aquella llibreria varen esser a partir d'aleshores continuades. Mentres vaig esser a Barcelona —4 cursos complets—, pràcticament no passava setmana que no entràs a Can Ballester, com deien tots —o «Can Pàtria», com el coneixíem molts dels qui llavors érem catalanistes convençuts—. Allà sempre hi trobava qualque llibre nou, o qualque revista interessant, o discs de tots els Països Catalans i d'altres nacions oprimides. O un altre adhesiu per afegir a la col·lecció d'adhesius nacionalistes. I és que vertaderament en Joan Ballester era l'encarnació vivent d'allò que molts predicaven i —segons ara podem comprovar— ben pocs creien: la independència de tots els Països Catalans i la solidaritat entre tots els pobles «prohibits».

Perquè Can Ballester no era —icrec que no ho serà mai— una simple llibreria on adquirir una mercaderia. Can Ballester era —i pens que ho serà sempre— una tertúlia continuada d'amics i coneguts de tots els indrets d'aquests Països Catalans tan malmesos. Entraves a Can Ballester i sempre hi trobaves un amic o un altre de totes les comarques catalanes, tant podia esser de Catalunya Nord com de València, de la Terra Alta com de l'Alt Urgell. Tots acudien a Can Ballester amb la seguretat que allà hi trobarien suport, ajuda i consells per a la seua empresa o per a les seues inquietuds.

Els anys han anat passant des d'aquell gener del 74 que vaig conèixer en Joan Ballester i Canals i els seus. A poques bandes vaig esser tan ben rebut com en aquella botiga de llibres de Barcelona, on bastava esser mallorquí (amb el temps vaig aconseguir que tots els Ballester

En cloure les Festes «Pompeu Fabra» d'enguany a Montserrat (26 octubre), es reté homenatge a Joan Ballester.

comprenguessin que això de «les Illes» era un bajanada, que jo no era «de les Illes», sinó de Mallorca) perquè t'acollissin amb els braços oberts. Per això puc dir amb orgull que en Joan Ballester era un bon amic meu, al qual no vaig deixar mai de visitar quan anava a Barcelona per a qualsevol feina, una vegada ja tornat a Mallorca. I encara era —i esper que molts d'anys més— «Públia» continua essent la meua principal proveïdora de llibres en català, perquè ara ja no en sabria prescindir, de les comandes a Can Pàtria, fetes personalment, per carta o per telèfon.

Quan vaig llegir a l'«AVUI» que en Joan Ballester ens havia deixat, me'n vaig dur una de les sorpreses més grosses i desagradables de la meua vida. Perdre un amic és sempre desagradable, i ho era, un amic, un bon amic meu i de tots els mallorquins. I és per això que he volgut jo també, modestament, retre-li aquest postre homenatge per escrit, com un testimoni més que la fe d'en Ballester en la unitat i la llibertat dels Països Catalans és present també a Mallorca, fins i tot en aquesta hora de desencis col·lectiu dels qui havíem confiat en un vertader canvi, i que la seua lluita quotidiana també aquí serà continuada.

En Joan Ballester i Canals existirà sempre per als qui encara creim en la dignitat i la llibertat del nostre poble..

JAUME CORBERA I POU

diades culturals

Enguany comencen a Catalunya i Balears les anomenades **DIADES CULTURALS**, organitzades per l'OBRA SOCIAL DE «LA CAIXA» en la línia de la seva OBRA CULTURAL.

Aquestes **DIADES** tenen la finalitat d'oferir una **setmana cultural** a les poblacions on «LA CAIXA» hi és present, però que no tenen ni biblioteca i casa de cultura.

Primerament es convoca gent del poble a la qual és presentat un **Dossier d'activitats**, preparat —en el nostre cas— aposta per a les Balears, de les quals se'n trien sis per omplir cada dia de la setmana.

En l'índex d'aquest **dossier** hi trobam les següents seccions: Cant, cançó mallorquina, concerts, danses populars, teatre (grup GAT amb l'obra «Abraham i Samuel»), poesia (poemes d'autors mallorquins i dels altres Països Catalans, d'autors castellans i textos en prosa de Ramon Llull i altres), Espectacles infantils (teatre

pels grups Cucorba i Binixiflat, mim, tallers de fang i de caretes...), cinema, cicles pràctics (esplai, expressió corporal, iniciació al ballet, tècniques de gravat), conferències sobre educació, història d'Eivissa i de Mallorca, literatura, natura, sanitat, sexologia, sociologia), viatges i expedicions (projeccions de diapositives sobre els voltors de Mallorca, Sa Dragonera, excursionisme, expedició-Kenia-80, aucells de presa).

«El propòsit final de **DIADES CULTURALS** és la mobilització per la cultura de totes les persones i grups interessats que s'avinguin a la nostra fórmula, donar la merescuda rellevància a fets culturals ignorats, mal coneguts, i establir un pont per a la comunicació fluida i vivaç. **DIADES CULTURALS**, en definitiva, és una proposta de participació per a fer més assequible i més freqüent la cultura que avui dia feim entre tots a Catalunya i a les Illes Balears».

V Jornades del CIEMEN

18-24 agost

CONCLUSIONS

Com a conclusió de les cinquenes jornades Internacionals del CIEMEN (Centre Internacional Escarré per a les Minories Etniques i Nacionals) que han tingut lloc a l'abadia de Sant Miquel de Cuixà, els dies 18-24 d'agost de 1980, els participants pertanyents a la Bretanya, poble bubí, Catalunya Nord, Catalunya Principat i País Valencià —dels Països Catalans—, a Euskadi, Friül, Galícia, Galles, Letònia, Occitània i a la Vall d'Aosta, després d'haver analitzat i confrontat les respectives situacions de dependència nacional especialment en els aspectes de l'ensenyament de les seves pròpies llengües i dels mitjans de comunicació social presents en els seus territoris, temes de les esmentades jornades, a propòsit de l'ensenyament de la llengua declaren que:

1) Les llengües nacionals a fi de ser objecte d'un ensenyament complet i prioritari, en tant que dret fonamental i inalienable dels pobles, cal que siguin vehicle de tots els continguts educatius, basats en la cultura específica de cada nació. Això exigeix, particularment, que les

altres llengües, comprenent-hi les oficials dels Estats, han de ser tractades en un nivell complementari i que les escoles es conformin al medi en el qual viu i treballa la comunitat nacional. Denuncien, per tant: —qualsevol imposició, en els marcs nacionals, del bilingüisme institucionalitzat i paritari, entre la llengua nacional i les oficials de l'Estat, fins i tot quan el bilingüisme vol ser presentat com a respecte a la convivència pacífica i igualitària dels pobles, ja que el bilingüisme establert des de les instàncies estatals resulta arreu contrari al mateix exercici del dret a la igualtat de totes les comunitats nacionals; —les normes legals que, d'acord amb el bilingüisme constitucionalitzat, impedeixen l'actuació del dret a la integració voluntària a les comunitats nacionals dels immigrants que hi radiquen, —la política de fragmentació de les llengües nacionals fomentada, amb arguments pseudocientífics o per ignorància, amb el propòsit de dificultar el seu ensenyament i, en definitiva, de desintegrar les identitats nacionals.

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón - Telèfon 50 19 00

I N C A

VERJO

s'oli gustós d'abans

encara es fa avui

ELI
CAIMARI

2) Enfront dels condicionaments legislatius que obliquen les llengües nacionals a trobar-se marginades o desproveïdes d'organismes sobirans que les promoguin i les defensin, cal mentalitzar l'opinió pública sobre la injustícia comesa en el seu ensenyament quan només se'ls concedeix un temps limitat o fora de l'horari normal escolar d'aprenentatge.

Denuncien, per això: —la legislació estatal que, amb els termes de «protegir», «salvaguardar» o altres de semblants, les llengües «minoritàries», no permeten pràcticament el seu accés a la normalització total; els poders que prohibeixen l'autogestió de les escoles dintre del marc dels territoris nacionals—; les estructures estatals centralistes que forcen la mobilitat del professorat sense tenir en compte les exigències nacionals. Pel que fa als mitjans de comunicació social, declaren que:

1) Aquests han d'estar en mans de les comunitats nacionals per tal que les serveixin en la plena realització dels propis drets a la informació, a la producció i emissió dels «missatges» fets des del context nacional respectiu. Davant el segrest crònic que sofreixen la majoria d'aquests mitjans, dintre dels espais nacionals, per part dels poders estatals, és urgent institucionalitzar-ne la seva utilització d'acord amb les exigències de les llengües nacionals a expressar-se sense impediments i d'acord amb els continguts culturals i cívics corresponents a les necessitats nacionals. Denuncien, per tant: —la legislació que limita d'alguna manera, seguint només criteris estatals, l'autogestió dels mitjans de comunicació social en els territoris nacionals—; les normes legislatives, sempre i arreu migrades i discriminatòries, que regulen els mitjans audiovisuals, especialment, en les nacions dependents àdhuc quan aquestes normes es diuen defensores de la llibertat d'expressió de tothom i de l'ús democràtic de la infor-

mació, perquè són en la pràctica favorables als interessos dels Estats en detriment dels drets de cada una de les nacions; les restriccions econòmiques i tècniques imposades que, de fet, posen en un pla d'inferioritat les llengües i les cultures nacionals en el seu propi territori, en benefici dels poders centralistes estatals; l'agressió de les grans agències d'informació d'àmbit estatal que, en virtut d'una protecció privilegiada, va contra les realitats nacionals, amb la paraula o amb el silenci.

2) Davant la importància que avui han adquirit els mitjans de comunicació social en la vida col·lectiva dels pobles, és urgent reivindicar que cada nació pugui dotar-se lliurement de centres especialitzats en la formació dels seus propis professionals de la informació, que aquests professionals dirigeixin autònomament els llocs de difusió d'àmbit nacional i que participin en la direcció dels òrgans de difusió estatals.

Denuncien, conseqüentment: —el monopoli estatal en els principals mitjans de comunicació social—; les exclusivitats que es dona l'Estat, en l'ocupació dels espais radiofònics i televisius, que impossibiliten la potència i l'extensió del mitjans de comunicació àudio-visuals de caràcter nacional en el seu propi context; —les manipulacions informatives dels òrgans estatals que volen fer ignorar les realitats nacionals i pluri-nacionals.

Comparteixen, i es comprometen a sostenir-la, la idea i el projecte del CIEMEN d'instituir una agència de notícies per a les qüestions nacionals i un centre de documentació corresponent, fruit concret de les jornades.

Prenen la plataforma d'aquestes jornades, que han reunit persones de diverses nacions, per expressar la solidaritat amb les lluites de totes les nacions dependents per aconseguir l'exercici del seu dret a l'alliberament i a la sobirania.

Fajas **Reina**® CORSETERIA

J. Masdeu
Josep Tous Ferrer, 1 - Tel. 216033 - Palma de Mallorca

*al servei
de la dona
jove i elegant*

dona
corseteria

J. Masdeu
COLON, 62 - Tel. 216558
Palma de Mallorca

a'n Juan
de S'aigo

Casa fundada l'any 1700

Focolata amb ensaimades calentes
Gelats i quemullars
Obert tot lo dia

C/. Sans, 10

Tel. 211653

Ciutat

**“la Caixa”
Cada dia
més
a prop.**

**Més de 600
oficines unides
per teleprocés
al vostre servei.**

**CAIXA DE PENSIONS
“la Caixa”**

OBRA CULTURAL BALEAR

**Sempre més i millor
per promoure
la nostra vertadera cultura**

¿ENCARA NO EN SOU SOCI?

C/. Impremta, 1

Tel. 22 32 99

Ciutat de Mallorca